

आनन्द भूमि

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक

बुस - २५३९
वर्ष - २३
अंक - ५

ने.सं.- १११५
वि.सं.- २०५२
ई.सं.- १९९५

एक प्रतिको - ६/-
वार्षिक - ६०/-
आजीवन - १०००/-

विषय-सूची

सि. नं	विषय	पृष्ठ
१.	बुद्धवचन	१
२.	सम्पादकीय	२
३.	धर्म के हो?	३
४.	नरजन्म चोला व्यर्थमा...	७
५.	चिकु अनिरुद्ध महास्थविर	८
६.	बुद्धधर्म विकासको सन्दर्भमा	११
७.	सर्वत्र ज्ञानितका ध्वजा कहराउने छन्	१३
८.	ओंसीको रात (कविता)	१५
९.	आजका बौद्ध दर्शनहरू	१६
१०.	धन्य स्वृत (कविता)	१८
११.	वज्राचार्यजातिको चूडाकर्मविधि	१९
१२.	बौद्धगतिविधि	२१
१३.	बुद्ध तिमी केरि यस धर्तीमा आऊ	२५

जैनसंघ भारती

वर्ष-२३

अङ्क-५

ब.सं-२५३९

भाद्रपूर्णिमा

बुद्धयचन

मनोपुब्बज्ञमा धर्मा मनोसेवा मनोमया । मनसा चे पसन्नेन भासति वा करोति वा ।
ततो न सुखमन्वेति छाया व अनपायिनि ॥

जनामुक्त मन ने पहिले अगाडि सने हुन्छ । मन ने नाइके, भएर सबै काम कुरो गर्दैछ ।
त्यसैने स्वच्छ र प्रसन्न मन गरी काम कुरो गर्नेको पछि पछि छाया छ सुख पछि पछि आउँछ ।

(शावस्तीमा ज्यादै कंजुस एक जना साह थियो । उ आफूमात्र रास्तो खान पिउन नजाव्वे होइन आफ्नो
रोग लाग्यो । उनलाई वंद्य खोलाई श्रीष्ठोपचार गर्न उनको स्वास्नीले चिन्ती गरिन् । उनले सामान्य रोग
लागेको भनी तातो पानीमात्र खाउन दियो । स्वास्नीचाहिँलाई चितनबुझी आफै वंद्यकहाँ गई सल्लाह माग्न
गइन् । कंजुस साहको व्यवहार देखी वंद्यले रिसाएर रुखको बोका पकाई त्यसको रस खान देउ, अनिपठायो ।
रोगीलाई त्यसै गरी खाइयो । रोग चर्को भयो । बाबुको स्वभावमा रिसाएको छोराले बाबुप्रति दिक्कमानी होष
गर्न थाल्यो । मनं लागेको बेलामा प्रसन्न चित गरी प्राण त्याग गरेमा सुगतिमा पुर्ने भएको ले भगवान् बुद्ध
उसको उपकारको लागि त्यहाँ पुर्नुभयो । भगवान् बुद्धलाई आफूकहाँ पाएर खुशी हुँदै रोगीले प्राण त्याग्यो ।
उ सुगतिमा पुर्यो । यसै बेला भगवान्ले यो गाथा बताउनुभएको हो ।)

प्रधानसम्पादक

भिक्षु कुमार काश्यप

सम्पादक

सुबर्ण शाक्य, बटुकृष्ण शर्मा

आष्टमुनि गुभाजू

व्यवस्थापक

भिक्षु अनिरुद्ध

सह-व्यवस्थापक

तीर्थनारायण मानन्धर

व्यवस्थापनसहयोगीहरू

त्रिरत्न मानन्धर, मदनरत्न

तुलाधर, सुरेश महर्जन

वितरणव्यवस्था

भिक्षु पञ्जामूर्ति

विजापनव्यवस्था

सङ्घरत्न शाक्य

कलासभायोजन

स्वयम्भूरत्न वज्राचार्य

प्रधानकार्यालय— आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू, काठमाडौं, पो० व० न० ३००७, फोन— २७१४२०,
नगरकार्यालय— धर्मचक्र विहार, बागबजार, (समय-सांक्ष ५ बजेदेखि ७ बजेसम्म ।)

मुद्रक— ३० प्रिन्टिङ्ग, ३० बहाल, काठमाडौं ।

सम्पादकीय

भूतबारे बुद्धको विचार

शरीरमा कुनै विकर आउँदा र डरले काँदा
वा बक्कलाउँदा मानिस भूतले समायो, भूतले
सताया, भूत लग्या भनो भूत पन्छाउने विधि
मर्दछन् । भूतलाई पन्छाउन भनो झारफुके, वैद्य
र छाँको आदिद्वारा उत्तरार गराउँछन् । गाउँमा
यसप्रकारका विधि आजकाल पनि गर्ने गर्दछन् ।
शहरमा यो विधि कम भएर गएको छ । भूत
लाग्ने विश्वासमा अशिक्षितमात्र होइन शिक्षित-
हरू पनि पन्छि हटेका छैनन् । किसानहरू र स्वा-
स्त्रीमानिसहरू बढी भूतमा विश्वास गर्ने देखिएका
छन् ।

आजकाल शरीरमा आएको विकृति र रोग-
लाई औषधीपचारले निको पार्नेतिर जार्ने भएका
छन् भने भूतपन्छाउने विधिलाई पनि चट्टक
छोड्ने गरेका छैनन् । यतिसम्म पनि भूतपन्छाइ-
हिँड्ने गर्दछन् कि ठूलूलो कडा रोग लागिसकदा
पनि डाक्टर वैद्य नदेखाई झारफुके विधि गराउने
र बलि दिई हिँड्ने प्रशस्त छन् । मनमा छाप
परी संस्कारले जरो गाडेको विश्वासलाई कुनै
प्रकारको आधुनिक शिक्षाले प्रभावपार्न नसकेको
स्थिति शहर व जारमा पर्यन्त यत्रतत्र देखिन्छ ।

बुद्धको समयमा भूतबारेको संस्कारले घेरे-
लाई कोचेको कुरामा बुद्धले यसबारेमा आफ्नो
विचार प्रकड गरेको बाट थाहा हुन्छ । भूतप्र-
तिरो विश्वास उन्नतिको बाधा हो र मानवलाई
पराधीनगर्ने दासताको उत्पादक हो भन्ने बुद्धले
सम्झेको यसबारे आफ्नो विचार व्यक्त गरेका
छन् । महिमनिकाय, भयभैरवसूत्रका अनुसार

भावान् बुद्धले १६ प्रकारका मानिसको कमजोरी
र दोष भएकाहरूलाई भूतले सताउँछ भनी वास्त-
विक भूत नभएको र मन कमजोरी भएकाहरूको
लागि भूतले सताए छैन भएको हो भनी बताएका
छन् । बुद्धका अनुसार १६ प्रकारका कमजोरी
र दोष यस प्रकारका छन्—

१. शरीरको आचरण शुद्ध नहनु ।
२. वचन ठीक नहनु ।
३. मन अशुद्ध हनु ।
४. जीविका अशुद्ध हनु ।
५. लोभी हनु ।
६. मोजमज्जाको आशा हनु ।
७. बदला लिने संकल्प गर्नु ।
८. शारीरिक र मानसिक अल्सोपन रहनु ।
९. अहकार हनु ।
१०. अनावश्यक शङ्खा हनु ।
११. कंजूस हनु ।
१२. ईर्ष्यालु हनु ।
१३. लाभ र प्रशंसाका इच्छुक हनु ।
१४. उद्योगहीन हनु ।
१५. लापरबाही हनु ।
१६. मूर्ख हनु ।

उपर्युक्त अध्यगुण रहेकालाई भूतले सवार
गर्ने हा सिवाय वास्तविक भूत कही देखापनै
वस्तु होइनन् । यस्ता कुरामा विचार पुऱ्याउनु
आजको आध्यात्मिक र भौतिक दुवै खालका
मानिसको लागि अत्यावश्यक भएको छ ।

धर्म के हो ?

-सत्यनारायण गोयन्का

धर्म जीवन जीउने कला हों। स्वयं सुखपूर्वक बाँचेर अरुलाई पनि सुखसेंग बाँचन दिने कला हो। सर्व सुखसेंग बाँचन चाहन्छन्, दुःखबाट मुक्त रहन चाहन्छन् तरहामी वास्तविक सुख के हो भज्ने कुरा नै थाहा पाउँदैनौं, त झूठो सुखको लागि पागल भएर दौडन्छौं। वास्तविक सुखबाट टाढा बसेर अधिक दुःखित हुन्छौं। स्वयं पनि दुःखी भएर अरुलाई पनि दुःखी बनाउँछौं।

वास्तविक सुख आन्तरिक शान्तिमा छ र आन्तरिक शान्ति चित्तको विकार-विहीनतामा हुन्छ, चित्तको निमूँलतामा हुन्छ। चित्तको विकार-विहीनता नै वास्तविक सुख-शान्तिको अवस्था हो।

अतः सही शान्ति र सही सुख त्यर्सले भोग गर्दछ जसले निर्मल-चित्तयुक्त जीवन जीउँछ। जो जिविकार मुक्त रहन्छ उत्तिके दुःख-मुक्त रहन्छ, उत्तिके जीवन जीउने वास्तविक कला जान्दछ, उत्तिके अर्थमा धार्मिक हुन्छ। निर्मल चित्तको आचरण नै धर्म हो। यही जीउने कला हो। यसमा जति निपुण छ, त्यो उति नै धार्मिक हुन्छ। धार्मिकको यथार्थ परिभाषा यही नै हो।

प्रकृतिको एउटा अटूट नियम छ, जसलाई कर्सले 'क्रतु' भनोस् अर्थात् "धर्म-नियन्ता" भनोस् नामको भिन्नताले केही फरक पद्देन। नियम यो हो कि यस्तो गरियो भने त्यसको परिणाम त्यस्तो हुनेछ। कारणहरूको परिणामस्वरूप जुन कार्य सम्पन्न हुन्छ तिनका कारणहरू न रहेदा त्यो काम हुन सक्तेन। यस नियमअनुसार जब-जब हात्रो मन द्वेष, दोर्मनस्य, ईर्ष्या र भय क्रोध,

आदिबाट अक्रान्त हुन्छ, तब व्याकुल हुन्छौं, दुःख-संतापित भएर सुखबाट बिचित हुन्छौं। जब हात्रो मन यस्ता विकारहरूबाट विकृत हुँदैन तब हात्रो मन व्याकुलताबाट मुक्त रहन्छ र दुःख-संतापित हुनुबाट जोगिन्छ। आपनो आन्तरिक सुख-शान्तिको मालिक बनिरहन्छ।

जसले विकारहरूबाट मुक्त रहन तिकाउँछ, त्यही नै जीउने सही कला हो। त्यही शुद्ध धर्म हो। शुद्ध धर्मको स्वरूप बडो-मञ्जलमध्ये तथा कल्याणकारी छ। हामी जब विकार-विमुक्त भएर निर्मल चित्तले आचरण गर्दछौं जब स्वयंले वास्तविक सुख, शान्तिको भोग त गर्न नै अरु वरपरकाहरूका लागि पनि सुखको कारण बन्ने हुन्छौं। यसे प्रकार जब हामी विकारप्रस्त भएर भलिन चित्तज्ञय संतापित त हुन्छौं नै अरुहरूका लागि पनि संतापका कारण बन्न पुग्ने हुन्छ र समज हो शान्ति भज्ने हर्ने हुन्छौं।

क्रोध, लोभ, वासना, भय, मात्सर्य, ईर्ष्या र अह-ज्ञान आदि मनोविकारहरूको शिकार बनेर हामी हत्या, चोरी, व्यभिचारी, झूँडो बोल्ने, छली, कपटी, चुभली, परनिन्दा, निरर्थक बकवास गर्ने र कठोर बोल्ने आदि गर्छौं र जब यस्ता काम कुराहरू गर्छौं तब आत्म पर-संतापको कारण बन्दछ। मनोविकारविना कुनैपनि शारीरिक वा वाचिक दुष्कर्म सम्पन्न हुन सक्तेन तर, यो अनिवार्य भने छैन कि मनोविकार उत्पन्न हुनासाथ हामी कायिक वा वाचिक दुष्कर्म गरिहालौ। प्रायशः प्रबल मनोविकार उत्पन्न भएतापनि आत्म-दमन-बाट हामी यस्ता कायिक र वाचिक दुष्कर्मबाट बच्न

मनो दृष्टिं । यसबाट प्रत्यक्षः अरुको हानि नोकसानी क्षमतामनि दूषित भनोविकारबाट आक्रान्त भएर मन ब्लाक्सुल हुन गई मानसिक दुष्कर्म गराइछोडै । यसबाट आपनो शान्ति हराउनुका साथे अरुको शान्ति पनि भज्ञ गर्ने हुन्छ । हात्रो मनका दूषित तरङ्गहरूले आस-पासको वातावरणलाई प्रभावित तथा दूषित नपारिनछोडैने हुन्छ ।

जब हात्रो मन विकार-विमुक्त तथा निर्मल हुन्छ तब स्वभावले त्यो स्नेह तथा सद्ग्रावबाट, मंत्री कहगाबाट भरिएर आउँछ । त्यस अवस्थामा हामी स्वयं सुख, शान्तिको अनुभव त गर्छौं ने परोक्षतः अरुका लागि पनि सुख, शान्तिका कारण बन्ने हुन्छौं । हात्रो निर्मल चित्तको तरङ्गले वरपरका वातावरणलाई पनि प्रभावित पारी त्यसलाई यथाशक्ति निर्मल बनाइदिन्छ ।

अतः आत्म-दमन ने धर्मको सर्वाङ्ग सम्पूर्णता होइन तर धर्म धारण गर्ने प्रयासको पहिनो चरण यहींबाट प्रारम्भ हुन्छ । शुरुमा हामी संयम-संवरबाट ने कायिक तथा वाचिक दुष्कर्मबाट पृथक् रहीं तत्पश्चात् सतत अभ्यासद्वारा मानसिक दुष्कर्मबाट छुटकारा पाओँ । मानसिक दुष्कर्मबाट छुट्टी पाउनुको अर्थ हो मानसिक विकारबाट मुक्ति पाउनु । विकार-विहीन निर्मल चित्तको आपनो सहज स्वभावले ने कुनैपनि मानसिक, वाचिक वा शारीरिक दुष्कर्म गर्न नसक्ने हुन्छ । त्यसले आपनो चित्तलाई विकारहरूबाट विमुक्त राख्नु ने प्रमुख कुरा हो ।

हामी आपनो प्रत्येक कर्मप्रति जाग्रह भएर ने त्यसलाई दोष अनुभव गर्न सक्दछौं । आपनो चित्त तथा चित्तका विकारहरूप्रति जाग्रक भएर ने त्यसलाई विकारमुक्त राख्न सक्दछौं । त्यसप्रति अनजान रहेर अर्थात् होश ने नराखेर हामी कहिल्यै पनि स्वच्छ पार्न

सक्नेछैनौं, त्यसको स्वच्छतालाई निरन्तरता दिनसक्नेछैनौं । अतः आपना शारीरिक, वाचिक तथा मानसिक कर्महरूका साथे आपनो चित्त र चित्तवृत्तिहरूको सतत निरीक्षण गरिरहने अभ्यास ने धर्म धारण गर्ने सही अभ्यास हो ।

कुनैपनि कर्मभन्दा पूर्व तथा गर्वमर्द्द हामीले अवश्य यो परीक्षण गर्दै कि यस कर्ममा हात्रो आपनो साथे अरुको पनि मञ्जल छ या अमञ्जन । यदि मञ्जल छ भने त्यो काम गर्नुहोस् यदि अमञ्जल छ भने नगर्नुहोस् । यस-प्रकार राम्ररी विवेकपूर्वक जाँच गरेर गरिएको कर्म मञ्जल ने होला, अतः धर्ममय ने होला । यदि कहिले असावधानतावश विना जाँच-परख कुनै कायिक वा वाचिक दुष्कर्म तुलगयो जसबाट आपनो तथा अरुको लागि पनि अहितकर भयो भने त्यसलाई लिएर पश्चात्ताप गर्दै, हँदै कुनै अपराध-प्रत्येकबाट प्रस्त रहनुहोस् बलिक छिटोभन्दा छिटो आपनो कुनै साथी सञ्जी, साधक अथवा गुरुजनलाई भेटी उनको सन्मुख भूल स्वीकारोक्ति प्रकट गर्नुहोस् र त्यस भारबाट मुक्ति पाउनुहोस् र भविष्यमा अरु सावधान रहने सञ्चलन गर्नुहोस् । चित्तप्रति पनि यस्तै प्रकार जाग्रुकताको अभ्यास वृद्धिगर्नुहोस् । जब चित्तमा कुनै विकार उत्पन्न हुन्छ त्यसलाई निरीक्षण गर्नुहोस् । साक्षिभावले निरीक्षणमात्र गर्नाले पनि त्यो दुर्बल हुँदै जानेछ र अन्तमा विनष्ट हुनेछ । कहिलेकहीं असावधानतावश निरीक्षण गर्न नभ्याएको कारण विकार हामीमा हावी भयो भने त्यसलाई सम्झेर मन खिन्न पारेर नवसनुहोस । बलिक अरु बढी सावधान रहनेतर्फ कृत-सञ्चालित भएर जाग्रुकताको अभ्यास अरु बढाउने प्रयास गर्नुहोस् । शुद्ध धर्ममा प्रतिस्थापित हुने यही वैज्ञानिक तरिका हो ।

जून अभ्यासले आपनो कर्मप्रति जाग्रुकता र साव-

धानी वृद्धि हुन्छ, बास्तवमा त्यही शुद्ध धर्मको अभ्यास हो। जुन विधिले आपनो कर्म सुधार गराउने चित्त-निर्मलता प्राप्त हुन्छ त्यहो ने धर्म-विधि हो।

हामीले आत्मनिरीक्षण गरेर अनुभूतिहरूको आधारमा हेँयौं भने पाउनेछौं कि प्रत्येक दुष्कर्मको कारण चित्तको मलिनता हो र कुनै मनोविकार हो। हामी यो पनि देख्छौं कि प्रत्येक मनोविकारको कारण आपने इह-प्रति उत्पन्न गर्न आसक्ति हो। जब-जब आसक्तिको अन्धतामा यस 'म' लाई अत्यधिक महत्त्व दिएर यसमा टाँसिन्छौं, तब-तब सङ्कीर्ण घेरामा आबद्ध भने मलिन गरेर कुनै न कुनै यस्तो कर्म गर्न थालिन्छ कि परिणामतः अकुशल हुन्छ।

आत्मनिरीक्षणको अभ्यासबाट आपनो अनुभूतिको बलमा ने यो स्पष्ट हुन्छ कि जब-जब स्वार्थान्ध भएर हामी विकारप्रस्त हुन्छौं तब-तब अरुको अहित गर्ने त हुन्छौं ने आपनो सही स्वार्थ पनि पूरा गर्नसक्तनौ, यसको विपरीत जब-जब यस अन्धतामाट मुक्त हुन्छौं तब-तब आत्महित तथा परहित दुईं पूरा गर्छौं। आत्महित तथा परहित पूरा गर्ने काम ने धर्म हो। जहाँ आत्म-लाभको साथ-साथ पर-लाभ पनि प्राप्त हुन्छ, त्यही धर्म हो। जहाँ कर्सको पनि अहित हुने हुन्छ, त्यहाँ अधर्म-अधर्ममात्र हुन्छ। आत्मोदय तथा सर्वोदयको सामन्जस्यपूर्ण स्वस्थ जीवन ने धर्म हो। आत्मोदय र सर्वोदय अन्योन्याधित छ।

हाम्रो सत्कर्म र दुष्कर्मले केवल हामीलाई मात्र सुखी र दुःखी बनाउने नभई हाम्रा अन्य साथी सङ्ग-हरूलाई पनि प्रभावित पार्ने हुन्छ। मानिस समाजका अन्य सदस्यहरूका साथ रहन्छ। ऊ समाजले अविभाज्य अङ्ग हो। समाजबाट स्वयं प्रभावित हुन्छ र समाजलाई पनि धेर-धोरं प्रभाव पारिहर्ने हुन्छ। त्यसले धर्म-साधनाबाट जब हामी नंतिक्तापूर्ण जीउँछौं, दुष्कर्म-

हरूबाट बचेर सत्कर्महरूमा अप्रसर हुन्छौं त केवल आप-नोमात्र भलाइ गर्ने नमै अरुको लागि पनि भलाइ गर्ने हुन्छौं।

जीवनमूल्यको लागि ने त धर्म-साधना हो। यदि धर्मको अभ्यासले जीवनमूल्य माथि उठ्दैन, हाम्रो लोक-व्यवहार सुधैरेदैन, हामी आपनो तथा अर्काको लागि मञ्जलमय जीवन जीउन सबतैनौ भने यस्तो धर्म हाम्रो लागि के काम? कसेको लागि पनि के काम? धर्म यसको लागि हो कि हाम्रो पारस्परिक सम्बन्ध सुधियोस्। हामीमा व्यवहार कोशल आओस्। परिवार, समाज, जाति, राष्ट्र र अन्तर्राष्ट्रिय सबै पारस्परिक सम्बन्ध व्यक्ति-व्यक्ति-को सम्बन्धमे निर्भर रहन्छ। त्यसले, शुद्ध यही हो कि प्रत्येक व्यक्ति, यही जीवनमा अरुसँग आपनो सम्बन्ध र व्यवहार सुधारोस्। धर्म यसै जीवनमा सुख, शान्तिपूर्वक बाँचनको लागि हो। मृत्युपश्चात् बादलको उसपारी कुनै अज्ञात स्वर्गको जीवन जीउनको लागि होइन न त मृत्युपश्चात् पृथ्वीको तन कुनै अनजान नरक-बाट बचनको लागि ने हो बलिह हामीमित्रै समाविष्ट स्वर्गको सुख भोग गर्न र हामी आफैजित समय-समयमा जुन नारकीय अग्नि उठ्छ त्यसलाई शान्त पार्नको लागि हो, त्यसबाट बचनको लागि हो। धर्म सांदूषित छ, प्रत्यक्ष छ। यो यसै जीवन र यसै लोकको लागि हो, वर्तमानको लागि हो। जसले आपनो वर्तमान सुधारिस-केको हुन्छ त्यसले भविष्यको बारे चिन्ता लिनु आवश्यक छैन। त्यसको भविष्य स्वतः सुनिएर जान्छ। जसले लोक सुधारेको छ त्यसलाई परलोकको चिन्ता छैन। उसको परलोक स्वतः सुधोर जान्छ। जसले आपनो वर्तमान सुधार गर्न सकेन, आपनो इहलोक सुधार गर्न सकेन र केवल भविष्यप्रति आशाराखेर, परलोकतर्फ डकटकी लगाएर बतिरहन्छ भने त्यस्ताले आफैले आफ-

लाई धोखा दिन्छ । आपनो वास्तविक मङ्गलबाट बँडिचत रहन्छ, शुद्ध धर्मबाट टाढा रहन्छ । धर्म अकालिक हुन्छ अर्थात् अहिल्ये यसे जन्ममा फलदिने हुन्छ । धर्मको नाममा कुनै अनुठान गरियोस् अनि त्यसको लाभ यस जुनोमा प्राप्त नहोस्, विकार-विहीन चित्त निर्मलताको वास्तविक सुख पहों, यही जीवनमा प्राप्त नहोस् त सम्झनुपर्ने हुन्छ कि हामी कुनै धोखामा अलिङ्गरहेका छौं । धर्म सबैको लागि यही जीवनमा सुखी-शान्त बनाउनको लागि हो । अँखाबाट अदृश्य कुनै सुदूर भविष्यको निरर्थक चिन्ताबाट मुक्त हुनको लागि हो । यही धर्म हो । यही धर्मको शुद्धता हो । यही शुद्ध धर्मको जीवन हो, जसको आवश्यकता सर्वजनीन छ ।

धर्म सर्वजनीन छ, त्यससे शुद्ध धर्मको कुनै सम्प्रदायसंग कुनै लेन देन छैन, केही सम्बन्ध छैन । शुद्ध धर्ममार्गका यात्री कुनै सम्प्रदाय विशेषको थोको निध्याण रीति-रिवाज पूरा गर्नको लागि धर्म पालन गर्न हुँदैनन्, नत कुनै अन्यविशेषको विधि-विधानका अनुष्ठान पूरा गर्नको लागि नै धर्म पालन गर्ने हुँच्छन् । मिथ्या-अन्यविश्वास जन्य रुढी परम्पराको विकार लिई कुनै 'लकोर का फकी' बन्नको लागि नभएर शुद्ध धर्मका अभ्यासी आपनो जीवनलाई सुखी र स्वस्थ बनाउनको लागि नै धर्म पालन गर्ने हुँच्छन् । धार्मिक जीवन जीउनको लागि धर्मलाई राख्नरी सम्झेर, बुझेर, त्यसलाई आत्म-कल्याण तथा परकल्याणको कारण अथवा मानेर नै पालन गर्ने हुँच्छन् । बिना बुझेर केवल अन्यविश्वासको कारण अथवा कुनै अज्ञात शक्तिलाई प्रसन्न तथा सन्तुष्ट गर्नको लागि अर्थात् त्यसको भयबाट आशङ्कित-आत-ङ्कित भएर धर्मलाई पालन गर्दैनन् । धर्म पालन गर्नुको अर्थ दूषितताहरूको दमन गर्नुमात्र नभएर प्रजापूर्वक तिनको पूर्ण शमन र निर्मूल गर्नु पनि हो । धर्मको पालन

आपनो मात्र नभएर बहुजनको हित-सुख, मङ्गल कल्याण र बहुजनको स्वस्ति-मुक्तिका लागि गरिन्छ ।

धर्म पालन यही सम्झेर गर्नुपर्दछ कि धर्म सर्वजनीन हो, सर्वजन हितकारी छ; कुनै सम्प्रदाय विशेष वर्ग-शिष्य या जाति-विशेषसंग बाँधिएको छैन । यदि यस्तो भयो भने त्यसको शुद्धता नष्ट हुन्छ । धर्म तबसम्म सर्वजनीन, सर्वदेशिक, सर्वकालिक हुन्छ । सबैको लागि एउटे किसिभको कल्याणकारी, मङ्गलकारी, हित-सुखकारी हुन्छ । सबैको लागि सफलतापूर्वक बिना हिचकिचाहट ग्रहण गर्न सकिने खालको हुन्छ ।

शुद्ध वायुमण्डलमा रहनु, शुद्ध-स्वच्छ हावाको सेवन गर्न, शरीर स्वच्छ राहनु, सफा-सुधर कपडा लगाउनु, शुद्ध स्वच्छ सात्त्विक भोजन यसेकारण गर्नुपर्ने हुन्छ कि यो मेरो लागि हितकर छ, परन्तु यो केवल मेरो सामाजिक मात्र नभएर, कुनै एक जातिविशेष, वर्गविशेष, सम्प्रदायविशेषको लागि मात्र नभएर सबैको लागि समाज-रूपले हितकारी छ । केवल ममात्र होइन कुनैपनि व्यक्ति यदि अशुद्ध, अस्वस्थ बातावरणमा रहन्छ, यहाउने, विषेली वायु सेवन गर्ने, आपनो शरीर र वस्त्र बोहर राख्न, अस्वच्छ-दूषित भोजन गर्ने भने आपनो स्वास्थ्यलाई हाति पुऱ्याउने हुन्छ, त्यो रोगी र दुःखी हुन्छ । यो नियम सर्वजनीन हो । कुनै एक व्यक्ति विशेष बा जाति-विशेषमा मात्र यो नियमलाई हुने होइन । ठोक बम्बेज्जकार जब कोही आपनो मनलाई विकारदारा दूषित राख्न बा बिकृत गर्ने भने ऊ व्याकुल हुन्छ । उसको बाल-पित-कफमा विषमता पैदा हुन्छ । ऊ रोगी हुन्छ । स्वास्थ्य-विज्ञानको सामान्य नियम सबैको तन, मनमा समानहृपले लागू हुने हुन्छ । प्रकृतिले यो कहिल्ये हेर्वैन कि यी नियमहरूको उल्ज्ज्ञन गर्नेहरू को हुन, कुन जातिका हुन्, कुन सम्प्रदायका हुन् । प्रकृति कुनै सम्प्रदाय विशेषका व्यक्तिलाई कृपा राख्दिनन्, नत अन्य कसेमायि कोप नै

धानी वृद्धि हुन्छ, बास्तवमा तथही शुद्ध धर्मको अभ्यास हो। जुन विधिले आपनो कर्म सुधार गराउने चित्त-निर्मलता प्राप्त हुन्छ त्यहो ने धर्म-विधि हो।

हामीले आत्मनिरोक्षण गरेर अनुभूतिहरूको आधारमा हेन्थौं भने पाउनेछौं कि प्रत्येक दुष्कर्मको कारण चित्तको मलिनता हो र कुनै मनोविकार हो। हामी यो पनि देखौं कि प्रत्येक मनोविकारको कारण आपने अहं-प्रति उत्पन्न गहन आसक्ति हो। जब-जब आसक्तिको अन्धतामा यस 'म' लाई अत्यधिक भहर्त्व दिएर यसमा टाँसिन्थौं, तब-तब सङ्कीर्ण घेरामा आबद्ध भने मन मलिन गरेर कुनै न कुनै यस्तो कर्म गर्न थालिन्छ कि परिणामतः अकुशल हुन्छ।

आत्मनिरोक्षणको अभ्यासबाट आपनो अनुभूतिको बलमा नै यो स्पष्ट हुन्छ कि जब-जब स्वार्थान्ध भएर हामी विकारप्रस्त हुन्थौं तब-तब अरुको अहित गर्ने त हुन्थौं ने आपनो सही स्वार्थ पनि पूरा गर्नेसक्तनौं, यसको विपरीत जब-जब यस अन्धतामा भुक्त हुन्थौं तब-तब आत्महित तथा परहित दुख पूरा गर्छौं। आत्महित तथा परहित पूरा गर्ने काम ने धर्म हो। जहाँ आत्म-लाभको साथ-साथ पर-लाभ पनि प्राप्त हुन्छ, त्यही धर्म हो। जहाँ कसंको पनि अहित हुने हुन्छ, त्यहाँ अधर्म-अघर्ममात हुन्छ। आत्मोदय तथा सर्वोदयको सामन्जस्यपूर्ण स्वस्थ जीवन ने धर्म हो। आत्मोदय र सर्वोदय अन्योन्याश्रित छ।

हामी सत्कर्म र दुष्कर्मले केवल हामीलाई मात्र सुखी र दुःखी बनाउने नभई हाम्रा अन्य साथी सङ्गी-हरूलाई पनि प्रभावित पार्ने हुन्छ। मानिस समाजका अन्य सदस्यहरूका साथ रहन्छ। ऊ समाजहो अविभाज्य अङ्ग हो। समाजबाट स्वयं प्रभावित हुन्छ र समाजताई पनि घेरे-योरे प्रभाव पारिरहने हुन्छ। त्यसैले धर्म-साधनबाट जब हामी नैतिकतापूर्ण जीउँथौं, दुष्कर्म-

हरूबाट बचेर सत्कर्महरूमा अग्रसर हुन्थौं त केवल आप-नोमात्र भलाइ गर्ने तर्थे अरुको लागि पनि भलाइ गर्ने हुन्थौं।

जीवनमूल्यको लागि नै त धर्म-साधना हो। यदि धर्मको अभ्यासले जीवनमूल्य माथि उढ्दैन, हाम्रो लोक-व्यवहार सुधोदैन, हामी आपनो तथा अर्काको लागि मञ्जलमय जीवन जीउन सबतैनौं भने यस्तो धर्म हाम्रो लागि के काम? कसंको लागि पनि के काम? धर्म यसंको लागि हो कि हाम्रो पारस्परिक सम्बन्ध सुधियोस्। हामीमा व्यवहार कौशल आओस्। परिवार, समाज, जाति, राष्ट्र र अन्तर्राष्ट्रिय सबै पारस्परिक सम्बन्ध व्यक्ति-व्यक्ति-को सम्बन्धमे निर्भर रहन्छ। त्यसैले, शुद्ध यही हो कि प्रत्येक व्यक्ति, यही जीवनमा अरुसँग आपनो सम्बन्ध र व्यवहार सुधारोस्। धर्म यसै जीवनमा सुख, शान्तिपूर्वक बांचनको लागि हो। मृत्युपश्चात् बादलको उसपारी कुनै अज्ञात स्वर्गको जीवन जीउनको लागि होइन न त मृत्युपश्चात् पृथ्वीको तल कुनै अनजान नरकबाट बच्नको लागि नै हो बलिक हामीमित्रै समाविष्ट स्वर्गको सुख भोग गर्ने र हामी आफ्नित्रै समय-समयमा जुन तारकीय अग्नि उठ्छ त्यसलाई शान्त पार्नको लागि हो, त्यसबाट बच्नको लागि हो। धर्म सांदृष्टिक छ, प्रत्यक्ष छ। यो यसै जीवन र यसै लोकको लागि हो, वर्तमानको लागि हो। जसले आपनो वर्तमान सुधारिस-केको हुन्छ त्यसैले भविष्यको बारे चिन्ता लिनु आवश्यक छैन। त्यसको भविष्य स्वतः सुधिएर जान्छ। जसले लोक सुधारेको छ त्यसलाई परलोकको चिन्ता छैन। उसको परलोक स्वतः सुधेर जान्छ। जसले आपनो वर्तमान सुधार गर्न सकेन, आपनो इहलोक सुधार गर्न सकेन र केवल भविष्यप्रति आशाराखेर, परलोकतर्फ टकटकी लगाएर बतिरहन्छ भने त्यस्ताले आफैले आफ-

लाई धोखा दिन्छ । आपनो वास्तविक मङ्गलबाट बडिचत रह्नछ, शुद्ध धर्मबाट टाढा रह्नछ । धर्म अकालिक हुन्छ अर्थात् अहिल्ये यसे जन्ममा फलदिने हुन्छ । धर्मको नाममा कुनै अनुष्ठान गरियोस् अनि त्यसको लाभ यस जुनीमा प्राप्त नहोस्, विकार-विहीन चित्त निर्मलताको वास्तविक सुख यही, यही जीवनमा प्राप्त नहोस् त सम्झनुपर्ने हुन्छ कि हामी कुनै धोखामा अतिकरहेका छौं । धर्म सबैको लागि यही जीवनमा सुखी-शान्त बनाउनको लागि हो । आँखाबाट अदृश्य कुनै सुदूर भविष्यको निरर्थक चिन्ताबाट मुक्त हुनको लागि हो । यही धर्म हो । यही धर्मको शुद्धता हो । यही शुद्ध धर्मको जीवन हो, जसको आवश्यकता सर्वजनीन छ ।

धर्म सर्वजनीन छ, त्यसैले शुद्ध धर्मको कुनै सम्प्रदायसंग कुनै लेन देन छैन, केही सम्बन्ध छैन । शुद्ध धर्म-मार्गका यात्री कुनै सम्प्रदाय विशेषको थोको निध्याण रीति-रिवाज पूरा गर्नको लागि धर्म पालन गर्ने हुँदैनन्, नत कुनै ग्रन्थविशेषको विधि-विधानका अनुष्ठान पूरा गर्नको लागि ने धर्म पालन गर्ने हुँच्छन् । मिथ्या-अन्धविश्वास जन्य रुढी परम्पराको विकार लिई कुनै 'लकोर का फकीर' बनको लागि नभएर शुद्ध धर्मका अध्यासी आपनो जीवनलाई सुखी र स्वस्थ बनाउनको लागि ने धर्म पालन गर्ने हुँच्छन् । धार्मिक जीवन जीउनको लागि धर्मलाई राम्ररी सम्झेर, बुझेर, त्यसलाई आत्म-कल्याण तथा परकल्याणको कारण अथवा मानेर ने पालन गर्ने हुँच्छन् । बिना बुझेर केवल अन्धविश्वासको कारण अथवा कुनै अज्ञात शक्तिलाई प्रसन्न तथा सन्तुष्ट गर्नको लागि अर्थात् त्यसको भयबाट आशङ्कित-आत-ङ्कुत भएर धर्मलाई पालन गर्दैनन् । धर्म पालन गर्नुको अर्थ दूषितताहरूको दमन गर्नुमात्र नभएर प्रजापूर्वक तिनको पूर्ण शमन र निर्मूल गर्नु पनि हो । धर्मको पालन

आपनो मात्र नभएर बहुजनको हित-सुख, मङ्गल कल्याण र बहुजनको स्वस्ति-मुक्तिका लागि गरिन्छ ।

धर्म पालन यही सम्झेर गर्नुपर्दछ कि धर्म सर्वजनीन हो, सर्वजन हितकारी छ; कुनै सम्प्रदाय विशेष वर्ग-शेष या जाति-विशेषसंग बाँधिएको छैन । यदि यस्तो भयो भने त्यसको शुद्धता नष्ट हुन्छ । धर्म तबसम्म सर्वजनीन, सर्वदेशिक, सर्वकालिक हुन्छ । सबैको लागि एउटै किसिमको कल्याणकारी, मङ्गलकारी, हित-सुखकारी हुन्छ । सबैको लागि सफलतापूर्वक बिना हिचकि-चाहट ग्रहण गर्न सकिने खालको हुन्छ ।

शुद्ध वायुमण्डलमा रहनु, शुद्ध-स्वच्छ हावाको सेवन गर्नु, शरीर स्वच्छ राखनु, सफा-सुधर कपडा लगाउनु, शुद्ध स्वच्छ सान्त्विक भोजन यसेकारण गर्नुपर्ने हुन्छ कि यो मेरो लागि हितकर छ, परन्तु यो केवल मेरो लागि मात्र नभएर, कुनै एक जातिविशेष, वर्गविशेष, सम्प्रदायविशेषको लागि मात्र नभएर सबैको लागि समान-रूपले हितकारी छ । केवल ममात्र होइन कुनैपनि व्यक्ति यदि अशुद्ध, अस्वस्थ वातावरणमा रह्नछ, गह्राउने, विर्षन्ती वायु सेवन गर्ने, आपनो शरीर र वस्त्र फोहर राख्न, अस्वच्छ-दूषित भोजन गर्ने भने आपनो स्वास्थ्यलाई हानि पुऱ्याउने हुन्छ, त्यो रोगी र दुःखी हुन्छ । यो नियम सर्वजनीन हो । कुनै एक व्यक्ति विशेष वा जाति-विशेषमा मात्र यो नियमलाई हुने होइन । ठीक यसेप्रकार जब कोही आपनो मनलाई विकारदारा दूषित गर्ने वा विकृत गर्ने भने ऊ व्याकुल हुन्छ । उसको वात-पित्त-कफमा विषमता पैदा हुन्छ । ऊ रोगी हुन्छ । स्वास्थ्य-विज्ञानको सामान्य नियम सबैको तन, मनमा समानरूपले लागू हुने हुन्छ । प्रकृतिले यो कहिल्ये हेर्दैन कि यी नियमहरूको उलझ्न गर्नेहरू को हुन, कुन जातिका हुन, कुन सम्प्रदायका हुन् । प्रकृति कुनै सम्प्रदाय विशेषका व्यक्तिलाई कुपा राखिदैनन्, नत अन्य कसैमाथि कोप न

र्गाछन। मलेरिया, मलेरिया हो। मलेरिया, न हिन्दू हो, न मुस्लिम हो, न बौद्ध हो, न इसाई हो, न पारसी। त्यस्ते व्यवीनेन, व्यवीनेन न हो। त्यो न हिन्दू हो, न बौद्ध, न जैन हो, न मुस्लिम, न पारसी हो, न इसाई। त्यसरी ने यसबाट विमुक्त हुनु पनि न हिन्दू हो, न इसाई, न मुस्लिम, न जैन, न बौद्ध, न पारसी। विकारहरूबाट विमुक्त हुनु ने शुद्ध धर्म हो। अतः शुद्ध धर्म न हिन्दू हो, न बौद्ध हो, न जैन हो, न मुस्लिम हो, न इसाई हो, न पारसी। शुद्ध धर्म ने विकार विमुक्ति हो।

धर्म एउटा आदर्श जीवनशंली हो, सुखपूर्वक रहने पाउन पढ्दति हो शान्ति प्राप्त गर्ने विमल विद्या हो अनि सर्वजनकल्याणी आचार संहिता हो जुन सर्वको लागि हो।

के शोलवान् हुन्, समाधिवान् हुन्, प्रजावान् हुन् केवल बौद्धहरूको मात्र धर्म हो? अरुहरूको होइन? के वीतराग, वीतदेष, वीतमोह हुन् केवल जेनहरूको मात्र धर्म हो? अरुहरूको होइन? के स्थितप्रज्ञ, अनासक्त, जीवनमुक्त हुन् केवल हिन्दूहरूको मात्र धर्म हो? अरु-

हरूको होइन? के जात-पातको भेदभावबाट मुक्त रहेर सामाजिक समानताको जीवन जीउनु केवल मुसलमान-हरूको मात्र धर्म हो? अरुहरूको होइन? धर्म पालन गर्नुको मुख्य उद्देश्य हो—हामी मानव बनी असल मानव बनी। असल मानिस बन्यो भने असल हिन्दू, असल बौद्ध, असल जैन, असल मुस्लिम, असल इसाई र असल पारसी आदि बन्नेछौं। यदि असल मान्डे ने बन्न सकेन्हो भने बौद्ध बनिरहेरं के फाइदा भयो? हिन्दू इसाई, जैन र मुसलमान बनिरहेरं फाइदा के भयो?

धर्मको यस शुद्धतालाई बझनुहोस् र धारण गर्नुहोस्। हामी सर्वको जीवनमा शुद्ध धर्म जागोस्। निसार बोक्काहरूको अवमूल्यन होस्, उन्मूलन होस्, शुद्ध सारको सही मूल्याङ्कन होस् र प्रतिष्ठाहोस्। शुद्ध धर्म जीवनको अङ्ग बनेर जागोस् यसैमा हात्तो वास्तविक कल्याण, वास्तविक मङ्गन अमाहित भएको छ।

—अनु० विश्व शाक्य

अनु० दिव्यरत्न

(मजन) नरजन्म चोला व्यर्थमा नगुमाऊँ है
सके जति पाप-धर्म आफै संरुनु है।

सार वस्तु यो संसारमा केही छैन है
जति गन्धो धर्म-कर्म त्यतिमात्र छ है,
भय सम्झी यसको धर्म-कर्म गर्नु है
नित्य धर्म गरेमा त्यति नै सार छ है।
बीवन बेलामा जयाभावी नगर्नु है,
पासोमा परेका हात्तीलाई बाँधिए छै

बूढा बूढो हुन्छ, धर्म-कर्म सम्झन्छ है,
अन्त्यको सयममा पछुताउनुपर्ला है।

बैसको बखतमा धर्म-कर्म गर्नु है
सुख-पद प्राप्ति हुन्छ बृद्धको बेला है
बृद्धको दासले “सुन साधु” भनिए कै
अन्त्यमा सुगतिमा बास पर्न सब्द्ध है॥

भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविर

-रत्नसुन्दर शाक्य

नेपालमा स्थविरवाद बुद्ध-धर्म पुनरुत्थानको इतिहासमा देन भएका केही उपेत्र भिक्षुहरूमा भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविर पनि एक हुन्दून्छ ।

उहाँको जन्म १३ दिसम्बर १६१५ का दिन पिता दशरत्न तुलाधर (बारां साह) र माता दिव्यलक्ष्मी तुलाधरको माहिलो पुत्रको रूपमा असनको धालासिक्षिमा भएको थियो । माता-पिताको तर्फबाट उहाँले आठनो नाम 'गजरत्न' पाउनुभएको थियो ।

आपनो प्रारम्भिक शिक्षा घरेमा पाउनुभएका गजरत्नले द वर्षकै उमेरमा आमाको निधन हुण गएबाट पिताका साथ वि. सं. १६७८ सालमे पहिलोपटक ह्लासा (तिब्बत) जानुपरेको थियो तर उहाँ साहू चड्चल र उद्धृष्ट स्वभाव हुनाको कारण पिता दशरत्न तुलाधरले पुत्रलाई बनारसको सेन्ट्रल बोर्डिङ्स स्कूलमा भर्ना गर्न त्याइयो । यस स्कूलमा दुई वर्षको अध्ययन-कालमे गजरत्नको बानी सुधिएको कारण पिताले विद्याको महत्त्व बढी थाहापाउनुभयो तर त्यस स्कूलमा ३ वर्ष न अध्ययन गर्न नपाउँदै ह्लासाबाट पिताको पत्र आएको कारण गजरत्नले वि. सं. १६८१ सालतिर आपना एक परिचितसित दोस्रोपटक तिब्बतयात्रा गर्नुभयो ।

यस पटको ह्लासा निवासकाल उहाँले डेढ दुई महिनामात्र बिताउन पाएको थियो कारण पिता दशरत्न तुलाधरले आपनो व्यापारी काम त्यस अवधिभित्रमै सिद्धाई त्यही साल (वि. सं. १६८१) मे नेपाल फर्केका थिए ।

दशरत्न तुलाधरको कान्ठो पुत्र विरत्न तुलाधर आमा दिव्यलक्ष्मीको निधनको बेला सिर्फ ६ महिनाको वियो अतः उनलाई सानै देखि बढ्येकहाँ राखेको थियो । दशरत्न तुलाधर सन् १६२४ (वि. सं. १६८१) मा ह्लासाबाट पुत्रलाई लिई फर्केको बेलामा पनि कान्ठा पुत्र बज्येकहाँ ने थियो । असन धालासिक्षिमा उनका पिता र पुत्र गजरत्न केही महिनामात्र रहेका थिए । दशरत्न तुलाधरलाई अन्य गृहस्थहरूका बीच रहने इच्छाको कारण केहां समय (महिना) आगाडिदेखि जीर्णोद्वारकार्य भइरहेको कान्तिपुर शहरको पश्चिममा अवस्थित स्वयम्भू महाचंत्रको बायाँतिर रहेको एक प्राचीन विहार जसको जीर्णोद्वार कार्यको शुभारम्भ त्यसबेलाको एक प्रतिष्ठित व्यक्ति जो कलकत्ता विश्वविद्यालयमा वाणिज्य शास्त्र (आई. कम.) अध्ययनरत थिए जसको सम्पर्क "महाबोधि सभा" एवं यसको संस्थापक अनगारिक धर्मपालको (सन् १६६४-१६३३) सित पनि थियो उहाँ जगतमान बैद्य 'धर्मदित्य धर्मचार्य' सन् १६२३ को गर्भीविदाको समयमा नेपाल आउनुभएको बेला सो विहारको जीर्णोद्वारकार्यको शुभारम्भ गर्नुभएको थियो ।

यस विहारमा दशरत्न तुलाधरको आगमन भएपछि जीर्णोद्वारकार्यमा टेबा मिल्न गयो । सो विहारको एक आँगन कोठामा दशरत्न पुत्रसहित रहनुभयो ।

उहाँहरू किन्डोलविहारमा रहन आउनुभएको वर्ष दिनपछि त्यहाँ पुजारीको काममा रहेदै आएका देवपाला अतिसारको रोगले निधन हुनगयो यद्यपि त्यस पुजारीलाई

गजरत्नले ग्रसाधारण रूपमा सेवा-सुसार गरेको थियो ।

ठिमीका त्यस शब्दयुजारीको निघनदश्चात् दशरत्न तुलाधरले मञ्जुर्य नामका एक ईयेलु जो भक्तपुरका थिए नमोबृद्धमा रहेका लाई किन्डोल विहारमा ल्याई पुजारीको लाम सुन्ने । मञ्जुर्य न्यूनवत चलाउनमा खपिस थिए । अतः उहाँले आपनो आगमनकालदेखि ने किन्डोल विहारमा न्यूनवत चलाउँद आएका थिए ।

यसको प्रसंगमा उहाँले एक दिन बौद्धमा रहेका आपना गुरु सेरापदोजे लामा जो भुटानका थिए लाई किन्डोल विहारमा निम्त्याए । त्यसताका ती लामा कहाँ (बौद्धमा) भारतका एक सन्यासी जसयो नाम रामोदर थिए तिब्बतयात्राको निमित्त उहाँसित साथ जाने आशयले शर्ण निइरहेका थिए । लामाज्यूलाई किन्डोल-विहारमा निम्त्याएको कारण रामोदर साधु पनि किन्डोल विहार आइपुगे तर रामोदर साधुलाई किन्डोल विहार जहाँ सेंग मानिसहरूको आवतज्ञत दृष्ट्यथो रहिरहनु जोखिमपूर्ण थियो किनकि उहाँ गुप्तरूपमा तिब्बत पुरनु-पने व्यक्ति हुनाको कारण आपनो समस्या बडो विश्वास पूर्वक दशरत्न तुलाधरलाई मुनाहाएको थियो । दशरत्न तुलाधरले पनि श्रीलंकादेखि तिब्बतयात्राको निमित्त आउनु-भएका त्रिपिटकाचार्य रामोदर साधुलाई हरतरहले महत गर्ने विचार गरे जसअनुसार उहाँलाई किन्डोलक एक एकान्त घरमा केही दिन एकान्तवात गराउनु-देखि लिएर तिब्बतको बाटो हेलम्बूसम्म पनि छोडेर आउनुमा दशरत्न तुलाधरले केही लंकोच मानेनन् ।

यस समयावधि (रामोदर साधुको किन्डोल निवास-काल) बो विशेष कुरा-रामोदर साधुलाई किन्डोल-विहारमा रहेर फट्टचाचो महेशुस गरेको कारण दशरत्न तुलाधरले उहाँलाई एक घरमा एकान्तवास गराएको बेला खानाको प्रबन्ध गराउने जिम्मा गजरत्नलाई बुढ-घम्को अध्ययन गर्ने इच्छा भएर श्रीलंकामा आफूले

द्वन्द्वोबस्त गरिदिन सबने कुरा रामोदर साधुले जानकारी वा सल्लाह दिएका थिए । यसे विषयमा रामोदर साधुले श्रीलंकामा रहेका आपना अनिष्ट मित्र भद्रन्त आनन्द कोशल्यादत (सन् १६०५-८८) लाई पत्रसमेत लेखिएको थियो । यसबारे दशरत्न तुलाधरलाई केही थाहा थिएन ।

रामोदर साधुलाई हेलम्बूमा छोडेर आएको डेढ-हुई महिनापछि दशरत्न तुलाधर पुत्र गजरत्नलाई साथ लिई आसाममा व्यापार गर्न जानको निमित्त कलकत्ता पुनु-भयो । पुत्रलाई कलकत्तामा उनके मामा महाधर साहूहाँ राखो आकू आन्य दुइजना मित्र साथ लिई आसाम जानुभयो ।

गजरत्नलाई पनि रामोदर साधुले श्रीलंकामा अध्ययन गर्न जाने सल्लाह दिएदेखि उनी कलकत्ता पुग्ने धूनमा थिए । संयोगवश पिताले डेढ-हुई महिनापछि नै कलकत्ता पुन्याइदिए । दशरत्न आसाम जानुभएपछि गजरत्न पनि श्रीलंका पठाइदिन मामालाई डिपी गरे तर मामाले खिना पिताको अनुमति आफूले श्रीलंका पठाउन नसकिने कुरा बताए, यसको जोशना गजरत्नले अनेक तरहले (खाना पिना छोडनु जहाँतहो पनि रुवाबासीगर्नु आदिले) सताएको ले श्रीलंका नपठाएँको दारण मामाले दशरत्नलाई पठन पठाए । पत्र पुरेको भोलिपर्ट दशरत्न कलकत्ता आइपुगे र पुत्रको जिहोस्वभावलाई समझाउन नसकिएपछि उनलाई श्रीलंका जान आवश्यक प्रबन्ध गरिदिने आदेश महाधर साहूलाई दिई दशरत्न पुनः आसाम फर्के ।

गजरत्नले पनि संयोगवश कलकत्तामा श्रीलंका फर्कन लागेका शरणकर नामक एक भिक्षुसित सम्पर्क हुन आएको फलस्थरूप सजिलेसित श्रीलंका पुगे । गजरत्नलाई पुनः सौभाग्यको कुरा । उहाँ भिक्षु शरणकरकहाँ सिहलीभाषा अध्ययन गरिरहेको देला एक दिन भद्रन्त आनन्द कोशल्यायन त्यस विहारमा आइपुगे । सिहली

जस्तो नदेखिएको बालकलाई देखी सोधपूछ गरिहाले । भएको कुराबारे स्पष्ट जानकारी दिएपछि भद्रन्त आनन्द कौशल्यायनले उहाँलाई विद्यालंकार परिवेणमा रहने प्रबन्ध गरिए ।

गजरत्नले पुनः भद्रन्त आनन्द कौशल्यायनको छव-
चायामा रही केही अध्ययन गर्ने मौका पाए । उहाँ विद्यालंकार परिवेणमा आउनुभएको केही महिनापछि सन् १६३० को शुरूमा विद्यालंकार परिवेणका प्रधाना-
चार्य ल. धर्मानन्द महास्थविर (सन् १६६६- १६४५) को हातबाट प्रदर्जित भई “आमणेर अनिरुद्ध” हुनुभएको थियो ।

आमणेर अनिरुद्ध श्रीलंकामा पूरा ५ वर्ष रहनु-
भएको थियो । त्यसपछि उहाँ भारत आउनुभयो । भारतको उत्तरप्रदेशस्थित तथागतको परिनिर्वाणस्थल कुशीनगरमा ऊ चन्द्रमणि महास्थविर (सन् १६७६-
१६७२) को दर्शनार्थ आउनुभयो ।

यस समयावधि (सन् १६३०-३५) भिक्षु
आमणेर अनिरुद्ध (गजरत्न तुलाधर) का पिता दशरत्न
तुलाधर पनि ऊ चन्द्रमणि महास्थविरके अनुकर्मपादाट
प्रत्यज्ञा एवं उपसम्पदासमेत प्राप्त गरी “भिक्षु धर्मा-
सोक” भइसकेका थिए ।

ऊ. चन्द्रमणि महास्थविरले बुद्ध-धर्मको गहन
अध्ययनको निमित्त आमणेर अनिरुद्धलाई आफ्ना अन्य
शिष्य आमणेर प्रजाभिवंशका साथ बर्मा पठाउनुभयो । बर्माको मोलमिनस्थित “ताउ-पाउ-च्याउ” विहारका
विहाराधिपति ऊ. चक्रपाल महास्थविर (सन् १६८०-
१६४३) को उपाध्यायत्वमा आमणेर अनिरुद्ध उपसम्पद
भई “भिक्षु अनिरुद्ध” हुनुभएको थियो— यो सन् १६३७
को कुरा हो ।

संयोगको कुरा, भिक्षु अनिरुद्ध बर्मामा अध्ययनरत
भइरहेको बेला दोस्रो विश्वयुद्धको आरम्भ भएको थियो ।

त्यसबेला मोलमिनको त्यस विहारमा नेपालबाट बुद्धधर्म
अध्ययनार्थ भिक्षु बुद्धघोष पनि आइपुग्नुभएको थियो । उहाँहरु दुवैजनाले विश्वयुद्धको मार सहनुपरेको थियो ।
त्यसताका उहाँहरुले विश्वयुद्धको कारण सहनुपरेको
दुखलाई भिक्षु अनिरुद्धले एउटा पत्रमा उलेख गरिएको
लोकरत्न तुलाधरलाई पठाएको थियो । १८ जनवरी,
१६४६ का दिन पठाएको त्यस पत्रको केही अंश निम्न
थियो—

“मेता ख, साहूजु यन प्यदेतक लडाइयागु हूलय-
लाना: हरेकपाखे अनेअनेगु दुखकष्ट सियाः उखेधुखे-
गामय जड्डलय विस्तुं बनाः बल्लं यवगु प्राण रक्षा
यानाः चबनागु जुल । आः आमखेपाखे वयेगु ले खुलय-
जुइसाथ तुरुन्त वये धैगु विवार यानावना, ले खुलय-
जुड्डत हानं निला व्यलाति वितय जुइगु सम्भव दु । उगु
बखतय लेखर्चंथा लागी दां भचा छोयाहयादीगु कृपा
यानादी माल ।

सांच्चे उहाँहरु (भिक्षु अनिरुद्ध, भिक्षु बुद्धघोष)
भारतका भिक्षु अच्युतानन्द विश्वयुद्ध सकिनासाथ स्वदेश
फर्कनुभयो । सन् १६४६ मा स्वदेश फर्केका उहाँहरुमा
भिक्षु अनिरुद्ध नेपालमा केही महिना रही कालिम्पोंग
जानुभएको थियो । उहाँले कालिम्पोंगमा “धर्मोदय
सभा” को मासिक पत्र “धर्मोदय” सम्पादनकार्यमा भिक्षु
महानाम ‘कोविद’ लाई साथ दिनुभएको थियो । घरः
“धर्मोदय” पत्रिकाको शुभारम्भ सम्पादक द्वय (भिक्षु
अनिरुद्ध, भिक्षु महानाम ‘कोविद’) बाट भएको थियो ।
यसको पहिलो अङ्कु कौलाठव, १०६७ ने. सं. (अङ्कोबर,
१६५७-आश्विन, २००४) थियो त भिक्षु अनिरुद्धको
सम्पादनकाल वर्ष-२, अङ्कु-७ (बछला, १०६६ ने. सं.—
“शाख, २००६-मई, १६५६) सम्म मात्र थियो ।

(क्रमशः)

बुद्धधर्म विकासको सन्दर्भमा,

-संघरत्न शाक्य, फसिलयब ।

बुद्धधर्ममा हरेक पूर्णिमाको अलग-अलग महत्त्व छ । जस्तै बैशाखपूर्णिमाका दिन बुद्धको जन्म, सम्बोधि साध तथा महा-परिनिर्वाण भएको थिए । त्यस्तै माघ पूर्णिमा (सिपुलि) को दिन बुद्धारा आयुसंस्कार परित्याग, आषाढपूर्णिमामा धर्मचक्र प्रवर्तनविवास पद्धति ।

नेपालमा प्रजातन्त्र प्राप्तिदेखि बुद्धजयन्ती मनाउँदै आइरहेको थिए । नेपालमा येरवाद बौद्धधर्मको प्रारम्भ पनि यहिबेला भएको देखिन्छ । यसेबेलादेखि बुद्धजयन्ती समारोह समिति स्थापना गरी स्वयंभूम् स्थित आनन्दकुटी विहारमा बुद्धजयन्ती समारोहको आयोजना गर्दै आइरहेको थिए जस्ता प्रत्येक वर्ष प्रधानमन्त्री प्रमुख अतिथि हुनुहुन्थ्यो । साथै हरेक चार वर्षमा यसै समारोह समितिले काठमाडौं, नःघलस्थित श्रीघः विहारबाट भगवान् बुद्धको अस्थिधातु शोभायात्रा नगर-परिक्रमा गराइन्छ । यही जात्रापन्ने वर्षमा आनन्दकुटी-विहारमा हुने समारोहमा श्री ५ महाराजाधिराजको सवारी हुन्थ्यो जुन अद्यापि हुँदै आइरहेको छ ।

केही समय यता विभिन्न बौद्ध संस्था, समूहहरूले पनि विभिन्न पूर्णिमाको अवसरमा विभिन्न शोभायात्राको आयोजना गर्दै आइरहेका छन् । काठमाडौं तथा ललितपुरका विभिन्न धार्मिक संस्थाहरूबाट बुद्धको मूर्ति सजाई शोभायात्रा गराइन्छ । यस किसिमले बुद्धधर्मप्रति अद्वा राखी उठेको उत्साह राङ्ग हो तर हात्रो बुद्धधर्मको संस्कारमा यो रात्रो परम्परा हो त ।

नेपालको इतिहासमा लिच्छवीकाल र मल्लकालमा बौद्धिको समर्थवाहेक कहिल्येपनि

सरकारी निकायबाट यस धर्मको विकास तथा सम्बर्धन गर्ने काम भएन बह यसको दमन गर्ने काममात्र भयो । २००७ सालको प्रजातन्त्र प्राप्तिपछिमात्र बल्ल स्वतन्त्र रूपमा प्रचार प्रसार गर्न सबैने स्थिति सिर्जना भयो तर पञ्चायतकालमा एकभावीय र एकधर्मको नीतिअनुरूप यस धर्मले केही सहयोग प्राप्त गर्न सकेन । तरपनि बौद्धधर्मविलम्बीहरूको आपने भेहनत, लगन र अद्वाबाट यसको विकास तथा सम्बर्धन गर्ने कार्यहरू भरहे । यसै उत्साह र लगनअनुरूप हाल विभिन्न बौद्धसंस्था तथा समूहले बुद्धमूर्तिको जात्रा गर्ने चलन चलाउन थालेको छ । यो अलि हात्रो मार्गभन्दा विचलित भएको जस्तो लाग्छ । बुद्धधर्मलाई प्रचार गर्नुपर्छ र अझ योभन्दा तिब्रलप्तमा विस्तार गर्दै लानुपर्दछ तर यसको लागि जात्राको मार्गभन्दा उचित जस्तो देखिदैन किनभने कुनैपनि अबौद्ध अथवा बुद्धधर्मसम्बन्धी जान नभएको दृष्टिक्षेत्राई यस किसिमको जात्राबाट उसमा बौद्धचेतना अथवा उसलाई बुद्धधर्मसम्बन्धी जानका कुराहरू थोडा गराउन सकिंदैन । हामी बौद्धधर्मलाई हिन्दूधर्मको शाखाको रूपमा स्वीकार गर्दैनौ तर हामी त्यही धर्मको मान्यता-अनुरूप मूर्तिपूजा तथा जात्रामा बढी उत्साहित भइरहेका छौं । यही विडम्बनाको कुरा छ ।

बुद्धधर्मका महत्त्वपूर्ण दिनहरूलाई हामीले उत्सवको रूपमा मनाउनुपर्दछ तर त्यसलाई जात्राको रूपमा नगरी कुनै धार्मिक सभा, छलफल कार्यक्रम, विचारगोष्ठी, प्रशिक्षणशिविर सञ्चालन, साहित्यिक तथा बक्तृत्वकला प्रतियोगिता र प्रवचनकार्यक्रम इत्यादि गरी मनाएको

खण्डमा वेस हुने थियो जस्ताट उक्त दिवसको साथ-साथ बुद्धधर्मसम्बन्धी कुरामा प्रताश पार्न मदत पुर्ने थिए । अहिलेसम्म पनि यस्ता बौद्धहरूको कमी छन् जसको पुर्खा, परिवार विसिसकेका छन् ।

बौद्ध भाष्क कारणले मात्र बौद्ध भएका छन् कतिपय विषयहरूमा विद्वान् तथा बुद्धिजीवी भैंकन पनि बुद्धधर्म-सम्बन्धी साधारण ज्ञान पनि हुँदैन । त्यस्तै नेपालबाट कतिपय विद्यार्थीहरू विदेशना अध्ययनको ऋसमा तथा कतिपय रोजगारका लागि विदेश पुगिरहेका हुन्छन् । तिमीहरूसँग कतिपय विदेशीहरूले नेपालको बारेमा तथा बृद्धको जन्मस्थल लुम्बिनीको बारेमा सोइछन् तर ती मध्ये सयकडा दुई प्रतिशतले पनि तिमीहरूहो जितामा पूरा गर्न सकिरहेका छन् । तिमीहरू बुद्धधर्मको बारेमा 'बु' पनि भन्न नसक्ने अवस्थामा छन् । नेपालमा त्यस्ता बौद्धजातिहरू पनि छन् जसले आफू बौद्ध हो भनेका छन् ।

कतिपय विदेशीहरूले नेपाललाई बुद्धको जन्मस्थल-को रूपमा पनि चिन्छन् । यदू बुद्धर्म रिह विहित होला र यसको अध्ययनको लागि येऽऽ सामरीहरू उपलब्ध होला भन्ने आशा गर्त्तु तर विद्वत्वाको कुरा यहाँ हामीले अद्वितीयमपनि बुद्धर्मको अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्न मदत पुङ्याउने एउटा आधुनिक तथा गतिलो संस्था तथा पुस्तकालय स्थापना गर्न सकेका छैनो । अहिलेसम्म हामीले बुद्धधर्मलाई दर्शन अथवा शास्त्रको रूपमा विकसित गर्न सकिरहेका छैनो । यसलाई धर्मको रूपदिएर योभन्दा अगाडि बढ्न नपर्ने भन्ने किसिमले सीमाङ्कन गर्ने गरिरहेका छौं । यहाँ बुद्धधर्म-सम्बन्धी पुस्तकको प्रकाशन पनि प्रायःजसो आपनो कुनै दिवंगत परिवारहरूको स्मृतिमा भाव गर्ने चनन छ र अहिलेसम्म कुनै दरिलो प्रकाशनसंस्था पनि स्थापना

गर्न सकेका छैनों त्यस्तै बुद्धधर्मसम्बन्धी पवपत्रिका पनि स्तरीय रूपमा प्रकाशित गर्न सकिरहेका छैनों ।

हामीले बुद्धधर्मलाई अज परिमाजितरूपले विकास तथा प्रसार गर्ने हो भने हामी यस्तो जातामा नग्रल्लेर गुगात्मक अनिवृद्धितर्ह लग्ने उर्जा तथा लगानीलाई रचनात्मक कार्यमा लगाउनेतिर लाग्नुपर्ण जस्ताट हाम्रो पछि आउने पिढीलाई पनि मार्गदर्शन गर्न सकोस् । गाउँ-गाउँमा पुगी तपहाँका जनतामा बुद्धधर्मको ज्ञान प्रचार प्रसार गर्ने, त्यसमस्तमध्ये पठनीय सामग्रीहरू वितरण गर्ने । आपनो परिवारको स्मृतिमा पुस्तक प्रकाशित गर्नुको सट्टा एउटा प्रकाशनसंस्था ने स्थापना गरे राम्रो देखिन्छ जस्ताट कुनै उपयोगी पुस्तकहरू पुनः प्रकाशित गर्दै लान मदत पुँछ जुन अपक्रियत प्रकाशनबाट सम्भव देखिन्दैन । प्रकाशित भैरहेको पत्रिकालाई पनि आ-आपनो क्षेत्रबाट सहयोग पुङ्याई स्तरीय पार्दै लानु-पर्दछ । यसको लागि पाठकहरूले नियमित प्राहक भइदिएर, अवश्यादीले आपको व्यवसायको विज्ञापन प्रकाशित गरेर र दिन्त तरा अःयपनशीलबर्गले आपनो रचनात्मक, ग्राम्यानाम्नह र पठनीय लेख, रचना उत्तराध्य गराएर सहयोग गर्न सकिन्छ । त्यस्तै भर्वर सहनजीवन सहेजा युवाबालाई बुद्धधर्मसम्बन्धी प्रशिक्षण दिने शिक्षित संचालन गर्न सकिन्छ ताकि उसले पछि गएर जुनसुहे ठाउँमा पुगेपनि बुद्धधर्मसम्बन्धी कुरा गर्न सकोस् ।

हामी कसंप्रति बिद्वेष भावना ल्याएर नसे सबैप्रति समतामाव ल्याई हाम्रो अलिकृति गलत दिशातिर लाग्न लागेको उर्जा, लगानीलाई सम्भार्गमा ल्याओ । यही ने हामी सबैको आशय हुनुपर्दछ ।

सर्वत्र शान्तिका ध्वजा फहराउनेछन्

-अष्टमुनि गुभाजू

बुद्ध ! जल्ले जे मुकुं रूपमा मानेतापनि
मले तिमीलाई माव मानवको रूपमा भन्दा
अरु कुनै किसिमले माघ तंयार छन
बहु म भनिदिन्हु तिमीलाई-विश्व-महामानव
किनकि
तिमी आपनै बाहुबल्ले, आपनै सत्प्रयास र निरन्तर
अथक खोजीयछि
मानवमात्रको कल्याणको निमित्त
यो विश्व-ब्रह्माण्डको दुःखको मुहानं अन्त्य पानं
उत्पीडित असंख्य रोगहरू निर्मूल गर्न
दास्तविक सुखको बीजारोपण गर्द
विद्यिज्ञानरूपी फललाई फलायो, हुक्याई
अनि त्यसेलाई एकएक गरी टिर्द छ-यौ, बाँड्यौ
विश्व समुदायर्वाचमा ।
हुन सबै-गौतम ! त्यस कठिन प्रयासहरूको लागि
कल्पोकल्प अनेक जन्म लिनुपरेको होला
प्रत्येक जन्म-जन्मान्तरमा अनेक कष्ट भोगो, दुःख
सही
महान् पारनिताहरू पूरा गर्द-बुद्ध बजे आकांक्षा
निमित्त
प्रणिधान ग-यौ होलाऊ,
जगत् सत्त्व प्राणी उद्धार कामनाथ
अनेको जन्ममा बोधिसत्त्व भई-अवतार लिंदे
आफ्ना अपूरा आकांक्षा-सम्बोधिलाभ गर्ने कर
निरन्तर प्रदाहित गर्व आउंदा-

समाज हो निमित्त जुन जुन सन्देश दिइआएथ्यो—
त्यही पनि त हाम्रो निमित्त उच्चस्तरीय शिक्षा
दिएको छ,

आज हामी ती सब कुराहरू
विसेंद्रियो-विसेंद्रियो,
हुंदा हुंदा यतिसम्म भइसकेका छो कि- तिमी को
होइ प्रश्नको त
के कुरा भोर !

आफैलाई विसितकेरो पनि हामीलाई याद अतै
भइदिएन ।

जब, बेहोशीबाट एकेछिन विउसियो—
तब-आफूलाई आफू समु पाउंदा हामीलाई
आश्चर्य लाग्न बाध्य हुनुपरेय्यो
किनकि मेरो सामु म त-

माव एउटा पेठ र मुखमात्रै रहेउ
अरु इन्द्रियहरूलाई त कसेले
आपना स्वार्थपूर्तिका लागि निर्वम हतियार बनाई
होडबाजीले प्रयोगमा लगाइरहेउन्
तर कति बाध्य छ-मानव,
उसले केही थाहा पाउंदा नपाउंदै पनि इन्द्रियहरूको
तंकेतमा

मनलाई कसेकहाँ बन्धको राण्डे अस्त्र शस्त्र बनाउने
कममा लागिरहेउन् ।
एकातर्फ हात फेलाउंदै- आशातीत आँखाहरू हामी-
लाई नै हेरी केही लागिरहेउन्—

प्रापना नांगा हातहरू प्रधि सारी-भीका नांगाहरू
कोही भने- उनीहरूको पेटमा लात मारी
बम, गोला र बारूदहरू युम्याइदिन्छन्,
अझ त-एड्स-संकामक रोग पनि त उनीहरूलाई ने
दिन्छौं- हैन र ?

कति हास्यास्पद कुरा-

आपने ढोरा-ढोरीहरूलाई हामी तो प्रमिनकुण्डमा
होमिदिन्छौं-

जहाँ प्रसंख्य मानसिक र शारीरिक पीडा एवं
यातना भोग्नपछं ।

आज, कति प्रनोठा कुरा भइरहेछन्- विश्वमरि-
मानवताको नारा घन्किरहेछ, तर
तिभ्रा कुनै सिद्धान्तको प्रतिपादन छैन
तिमीले रोपी-हुकाई छरेका न चतुरार्थसत्य नै त्यहाँ
छन् न श्रेष्ठशील जस्ता विनय नै छन्
मात्र त्यहाँ त नारी चिल्लो घसेको कार्यपव छ,

त्यसबारेका थुप्रे टिप्पणी छन्
अनि ती सेमिनारमा ककटेल पार्टी छ- ठूलूला
होटलभित्र विविध किसिमका हिँस्की र विवर छन्
त्यसको सेवनपश्चात्

एउटा कोलाहल, गञ्जागोल-

घस्ते भद्रगोल सबंद्र आकाशमुनि आज भइरहेछ ।
घसको निराकरण हेतु, एउटा बाटो पहिल्याउँछ
जब केही रङ्ग उत्तिसकेका हुन्छन्
अनि, नशाका मातले गर्दा उफी उफी कराएको-
कारण, शरीर क्षीण भइदिएको अवस्थामा
विश्व-शान्तिका केही निस्कर्षहरू योजनामा कोरिन्छन्
तब, कसेको मारिखाने पात्र भइदिन्छ,
बुद्ध ! तिमी, कसेको स्वार्थमा केद भइदिन्छ ।
कस्तो उपहासको कुरा-
जब तिभ्रा जन्म यस धरतीमा थियो भएको

एउटा राजपरिवारमा-राजाका उत्तराधिकारी-

राजकुमार

सिद्धार्थ थियो तिमी ।

त्यसबाट सिंगो राज्यमा व्रुमधामको उत्सव
भएथ्यो ग्रे

त्यस्ता राज्य सुख र वैभवले तिमीलाई पगालन
नसबदा

अनिगिन्ती प्रसफल प्रयास भए-विषयबासनामा
झल्काउने

तर मनमा के थियो कसलाई के थाहा-सिद्धार्थ
तिमीमा

तिमीले नगर घुम्ने अनुमति मार्गयो-आपने बुआमा
साँच्चै त, मार्गामा नपाउने कुन कुरा छ र तिमीलाई,
जे छ, सबै आपने त हुन् नि-भौतिकरूपमा
यद्यपि, आपना बुआमा जगरपरिक्रमाको अनुमति
मार्गयो

अनि एउटा बहाना बनाउन घुम्न गयो ।

चार निमित्त कारण देख्यो

जसलाई आपनो बोधिलाभको बीजारोपणको रूपमा
प्रयोग गर्न्यो

ती निमित्त कारण चार, संजोग थियो कि-बहाना ?

मात्र तिमीलाई थाहा छ ।

तै पनि त्यसेलाई खुड्किलो बनाई तिमी चढ्यो आपनो
यात्राक्रममा

किनकि तिमीलाई थाहा छ- अब समय आइसकेको थियो
जगद्योति-बोधिसत्त्वज्ञानको लाभ गरी बुद्ध बनको
लाभि

निस्कने निश्चित समय ।

जब यात्रा आरम्भ गर्न्यो-एकपछि अर्को

निरन्तर जारी रहो-गृहत्याग, बुद्धारचर्चा, भोज,
प्रहण,

आमन्दभूमि

बोधित्व लाभ—ग्रन्ति, धर्मचक्रप्रवर्तन ग्रादि
एकपछि ग्रन्ती गर्दे—ग्रसंख्य मारहरूलाई पार गर्दे
नगर, गाउँ, शहर हुँदै,
लगातार, आपनो धर्मको सङ्घ विस्तार गर्दे
हावा ज्ञे व्याप्त भई—प्रवाहित भइदियो विश्व—
ब्रह्माण्डमा ।

अन्तमा सम्पूर्ण अनित्यलाई त्याग गरी

निर्बाधत्व लाभ गन्यो

यद्यपि,

आपना सम्पूर्ण जीवन—ग्रहको निम्नि समर्पण गर्ने
क्रममा
आफू एक निष्कलंक उदाहरण बनी
आफूले आज्ञन गरेका सबै सम्पत्ति संघमा अर्पिई
अनन्त यात्रानिम्नि तिमी शून्यमा बितायो ।
आज, विश्वसामु तिमी—मानवमात्रको गुरु भई
चम्किरहेठो,

पीडित, दुःखी र अनाथहरूको दुख निवारण एवं
श्रान्तिको नाश गर्दे
अमन चयन कायम गर्ने नै तिमो जन्मको हेतु रहेछ ।
तथागत !

तर, आज तिम्र नाउँमा ढोंग, भ्रष्टाचार, कुत्सित
चाल देख्दा

कसैको स्वार्थमा केव भइदिएको देख्दा

म आफैलाई लाजलाभ्यु

तर, तिमी सत्य हो, नित्य हो; अटल र पवित्र छन्
तिम्रा सिद्धान्तहरू

युगसायेक भई तिम्र बाटोमा आफूलाई पनि त्यस्तै
निरन्तर प्रवाहित गर्नुमात्र पर्छ
आकाशमुनिका यी सर्वं व अशान्तिहरू हराउनेछन्
शान्तिका धजा फहराउनेछन् यत्रतत्र अनि सर्वं ।

(कविता)

ओँसीको रात

—लक्ष्मी श्रेष्ठ

सम्पूर्ण आकाश बादलविहीन भई
चकमन्न उज्यालो छाइरहेछ,
मानवहरू प्रसन्न छन् दुनियामा
नब जागरण छ, आँखा सबैको चम्किला छन्,
बिलाएको छ,
मेरो लागि ओँसीको रात छ ।

बमका धुवाँ उडो तितरबितर भई
धर्ती चहकिलो र सन्न भइरहेको छ,
तर, मेरो मनमा भने ओँसीको रात छ
किनकि यहाँ भगवान् बुद्धका उपदेश

(वर्ष २३ प्रारूप ३ बाट कमशः)

“आजका बौद्धदर्शनहरू हिजोको बुद्धधर्मको रूपान्तर” (महायानको व्यापकता कूटनीतिमा आधारित)

-पुरुष शाक्यवंश

यस राज्यराज्यले भरिएको विशाल विश्वमा ज्ञाति-राज्य र देशहरू छन् त्यसको अनुपातमा धर्म तथा धार्मिक सम्प्रदायहरू ज्यादे थोरेमात्र छन्। त्यसमा पनि विश्वध्यापी धर्महरू नगर्थ छन् तर प्रत्येक नगर्थ धर्मभित्र गन्धरूपमा विभिन्न सम्प्रदायहरू छन्। भनाइको मतलब धर्ममार्ग देखाउने महापुरुष नगर्थ छन् र त्यस नगर्थ धर्मका विभिन्न रूपमा ध्यारणा गरी सम्प्रदायहरू खडा गर्ने धेरै नाइकोहरू छन्। खासगरी विश्वध्यापी धर्महरू— क्रिश्चियनधर्म, इस्लामधर्म, हिन्दूधर्म र बौद्धधर्म छन्। जसरी यूरोपियन साम्राज्य फैलिंगयो त्यस देशमा क्रिश्चियन धर्मले रक्षान जमाउँदै लाग्यो। त्यस्तै एकताका सन् ६२२ तिर एउटै ईश्वर, मानवमात्र एउटै ईश्वरको सन्तान एउटै सन्तानमा विभिन्न राज्य, जिन एउटै सन्तानहरू मिली एउटा विशाल राज्य र धर्म नज्ञाउने भन्ने महान् उद्देश्य गरी महमदन धर्मविलम्बीहरूले तलबार र संनिकको बलमा अरब-भूमिकाट जबर्जस्त अभियान चलाए। मानवमात्रलाई समानता प्रदान गर्ने उद्देश्यले इधिकठेको यस महान् बुद्धले ने एसिया, यूरोप र अफ्रिकाका धेरै भूमानहरू जिती एउटा विशाल महमद धर्म सम्प्रदायको साम्राज्य खडाग्यो। हिन्दूसम्प्रदायहरूले आपनो धर्म विस्तार गर्ने नाममा न तलबार उठाए न संनिकबल ने प्रयोग गरे, त कुनै धर्म गुरुहरूले ने विदेशमा धर्म प्रचार ने गरे। कुनै प्रयासविना ने यो धर्म देश विदेशमा मात्र होइन विश्वमा-तै फैलियो। यो कुनै आश्रयको कुरो होइन। मारस एउटा

विशाल देश हो। यहाँ करोडों संख्यामा जनताहरू छन्। यस महान् देशको महान् उत्पादनबाट यस देशध्यापी जनताहरूको भख्य प्राप्ति मिटाउने सक्षम छैन। तरस्थ यस देशबासीहरूलाई भोको पेट बोकेर विश्वको कुना काप्चासम्म काम र मामको खोजीमा विदेशमा पलायन हुन बाकी तुल्यायो। यसरी विवश भई अरू देशमा पलायन भएका हिन्दूहरूले विदेशमा न आपनो धर्म अरूलाई प्रचार प्रसारसंग गर्न सक्यो त स्वधर्म त्याग गरी इहरूको धर्म ने घर्ण गर्न सक्यो। यस अर्थसे जहाँ हिन्दूहरू छन् त्यहाँ अवध्य पनि हिन्दूधर्म पनि छ। यस अर्थसे हिन्दूधर्म पनि विश्वध्यापी भएको पाइन्छ।

संनिक र तलबारको बलमा विश्वध्यापी भएको धर्म सम्प्रदाय र काममामको बाध्यताबाट विवेसिन बाध्य तुल्याएका भारतीयहरूबाट विश्वबाट पलायन भएको धर्म र सम्प्रदायको विस्तारभन्दा बुढ, धर्म र सम्प्रदायको विश्वध्यापी प्रचार हुन गएको मा ठूलो अन्तर पाइन्छ। बुद्धधर्मको प्रचार प्रसारको इतिहास सम्बाट अशोक उदार हृदयको भावबाट दक्ष हुन्छ। सम्बाट अशोकको संरक्षणमा (ई० पू० २४८) पाटलीपुत्र (पटना) मा तेलो संगायनाको आयोजना भएको थियो। यस संगायनामा वरिष्ठ भिक्षुहरू र अर्हत् भिक्षुहरूलाई देश विदेशमा पठाई बुद्धको शिक्षा र शान्तिसन्देश विश्वप्रति फैलाउने निर्णय भएपनुरूप भारत भूमिको साथसाथे समुद्रपार शीलिङ्ग, बर्म, सिरिया र मिथ्र आवि प्रीक राज्यहरूमा भिक्षुहरूको धर्मानुतका टोलीहरू खडायो। यसे समयमा

नेत्रालमा पनि धर्मदूतको रूपमा भिक्षुहरूले सर्वप्रथम काठमाडौं उपर्युक्तमा बुद्धधर्मको उपदेश गरेको देखिन्छ । यसे निक्षुहरूको नेतृत्वमा प्रथान भएको धर्मटोलीलाई प्रत्येक देशमा राजमहाराजा, बुद्धिजीवी विद्वानहरू र जनमानसले भव्य स्वागत गर्न्यो । साथै बौद्धभिक्षुहरूले ल्याएको बुद्धको उपदेशबाट प्रभावित भई राजमहाराज देखि जनतासम्म पनि आफूमा भएका धनदौलत, बुद्धिवेक यावत् सीमित आफू र आपनो परिवारको मुख र हितको निमित्तमात्र उपभोग गर्ने स्वार्थ भावनालाई त्यागी असंख्य दुःखी, अपाय र जाहितको कार्यमा योगदान पुण्याउने विशाल हृदयको जागरण गरायो । यो विदेशमा छठिएका श्रहंत, भिक्षुहरूबाट धर्म परिवर्तन गर्न सकल भएको मात्र नभई मानवताको यथार्थ सार के हो भन्ने व्यक्तिमा स्वविवेकको मात्र बोध गराइयो । यो विश्वमा घटेका धर्मकथाको अमूलपूर्व ऐतिहासिक घटना हो । यस्ते सन् १०० मा सन्नाट कनिष्ठको संरक्षणमा सर्वास्तिवादीहरूको काशिमरमा संगायना गरी उत्तर एशिया चीन, मंगोलिया मंचुरियामा धर्मदूतको रूपमा भिक्षुहरू पठाई बुद्धधर्म सर्वास्तिवादको प्रचार गर्न्यो (पछि यही धर्म कोरिया, मियतनाम, जापान, तिब्बत आदि देशहरूमा प्रचार भयो ।) पछि महायान सम्प्रदायहरूमा भक्तिमार्ग र ज्ञानमार्ग दुवै पूर्ण विकास भइसकेपछि सर्वास्तिवादीहरूले विदेशमा आजन गरेको लोकप्रियता विस्तार विस्तार महायानसम्प्रदायले आपनो पक्षमा प्रभाव पार्दै लग्यो ।

जसरी उत्तरी एशियाको दूरदूरसम्म कंतिसकेको सर्वास्तिवाद महायान सम्प्रदायले आपनो प्रभावमा पार्दै लग्यो । त्यस्तै मिथ, सिरिया आदि ध्रीक राज्यहरूबाट विस्तार हुँदै अफ्रिका र यूरोप देशसम्म कंतिसकेको बुद्धधर्म र इस्लाम सम्प्रदाय र किञ्चित्तन सम्प्रदायले तलबार र संनिकको दलमा अपहरण गर्दै लग्यो । विशिष्ट

श्रहंत, भिक्षुहरूको प्रभावबाट विस्तार गरेको बुद्धधर्मको हनन हुनुको कारण केवल तलबार र संनिक दलमात्र नभई दिभित्र सम्प्रदायमा बौद्धसम्प्रदायको विभाजित भएको परिणामबाट जन्म भएको विभित्र दर्शन पनि मुख्यकारण हो । बौद्धसम्प्रदायहरूमा एकातिर बुद्धलाई देवाद्यिदेवको रूपमा अति शक्ति सम्पन्न देवताको रूपमा विकसित गर्न्यो, भक्तिवादको रूप दिन प्रयास भएको छ भने अर्को सम्प्रदायले बुद्धले यो संसारको हरेक पदार्थ सूक्ष्मातिसूक्ष्म पदार्थको उत्पत्ति विनाशको कारणले सूजना भएको बताएको उपदेश दिन्छ । अर्को शून्यवाद भन्न, पदार्थ, न आपने कारणबाट, न अरुको कारणबाट, न दुवैको कारणबाट, कुनै पदार्थ कहिले पनि उत्पत्ति न हुन्छ । यो विभित्र बौद्धसम्प्रदायमा उभरेर आएको दर्शन देशविदेशमा कंलिएका दौडहरूले बुझन सकेनन्, बुझने पनि कसरी ? यस ज्ञानको निमित्त भिक्षुजीवन पालन गरी नालन्दा विश्वविद्यालय जस्तो शिक्षासंस्थानमा अध्यापन गर्नु आवश्यक छ । यो सुविधा विदेशमा उपलब्ध छै ।

दर्शनको होडमा केवल आपनो सम्प्रदायको अस्तित्व स्थापना गर्ने, प्रक्रिया प्रयोगगर्ने आदि प्रदासना विभित्र बौद्धसम्प्रदायले गरेका होइन कूटनीति र शीतयुद्धको सहारासम्म पनि लिएको देखिन्छ । उदाहरणको निमित्त जुन सम्प्रदायले धर्मको लेवमा कूट नीतिको कार्य सर्व शीतयुद्धको मनस्थितिमा रहन चाहेन त्यस सम्प्रदायको बौद्धलोकबाट नै बिलाएर गएको पाइन्छ, जस्तो स्वयम् बुद्धारा स्थापित “थेरबाद” सम्प्रदाय बौद्धसम्प्रदायका मुख्य चार सम्प्रदायको नाममा उल्लेख भएको छैन । के यो बिड्दना होइन ? जुन सम्प्रदायबाट हजारौंको संख्यामा श्रहंत भिक्षुहरू बने, जुन मूल

सम्प्रदाय विच्छेद भए त्यस सम्प्रदायमध्येका
चार सम्प्रदाय वैभाविक, सौतात्त्विक माध्यमिक
र योगचार बौद्धसम्प्रदाय भनियो तर स्थविरवादको
गणनामै भएन । बौद्धजगत्‌मा सकल रूटनीतिद्वारा
ख्यातिप्राप्त तथा विश्वमा अधिकांश देशहरूमा प्रभाव
जमाएका महायान सम्प्रदाय ही । यस सम्प्रदायले

अपनाएका रणनीति बडो रोचक तथा अतिनै कार्यकौ-
शलपूर्ण भएको पाइन्छ । बौद्ध- सम्प्रदायलाई आजको
अवस्थामा ढकेलेकोमा महायानको ठूलो स्थान छ । तसर्थ
महायानी सम्प्रदायको चतुर्थ रणनीतिसम्बन्धीया जान्
आजको बौद्धधर्ममा विश्वास गर्ने प्रत्येक व्यक्तिको निम्नि
अति ग्रावर्थक देखिन्छ । (ऋग्वेदः)

धन्य सपुत्

-भैरवनाथ रिमाल “कदम्”

चाबहिल, बुलबले

हे—महाज्ञानी बुद्ध तिमी ।

विश्वमा संदेश सुहु तिमी ॥

बोधिवृक्षको आशानमा
बृद्धतस्थली पाइ ज्ञान ।
सत्य धर्मको खोजि गर्दा
ध्यानले पायो शक्ति महान् ॥

प्राप्तो जनमा विगुल फुकिदा
विउँझाएर्यो मुर्ख अबुझ ।
विश्वमा शान्तिको मार्ग देखाउने
चेतनताका धन्य सपुत् ।

जल्दो कोष्ठमा शीतल छन्
परम बुद्धिका शान्ति तिमी ।
मुर्ख धर्मण्ड चूर चूर गर्ने
साहस सुद्धिका निर्मल तिमी ॥

बुद्ध धर्मको आत्म स्वरूप
दिईँ ज्ञानको दर्शन रूप ।
गर्व सखाप रिपुको गर्ने
ध्यापक शान्तिका संदेश तिमी ॥

ॐ

वज्राचार्यजातिको चूडाकर्मविधि

—मुनीन्द्ररत्न वज्राचार्य

नेपालमा पाइने विभिन्न जनजातिमा नेवारज ति पनि एक हो । वज्राचार्यजातिलाई कस्ते गुभाज् वा गुरुज् भन्ने गर्दछ । वज्राचार्य जाति वज्र र घटसंग नजिक सम्बन्ध रहेकोले यस जातिलाई वज्राचार्य भन्ने गरेको हो । यिनीहरू वज्रयान वर्मकाण्डका अधिकारी हन् । वज्राचार्यहरूले मूलतः कर्मकाण्ड, पूजाविधि, शान्ति स्वस्ति गर्ने भएकोले उनीहरू पुरोहितवर्गको रूपमा मानिने गर्दछन् । यी जातिमाथि जज्मानहरूले पवित्र तथा उच्च वर्गको रूपमा सम्मान दिने गर्दछन् । वज्राचार्यहरू परापूर्वकान्तदेखि नै शीलमा वसी शुद्ध आचरण पालन गरी विभिन्न शिक्षा दीक्षा लिई जीवन यापन गरेका हुन्छन् । नेपालको इतिहासलाई केलाएर हेरेमा वज्राचार्यजातिलाई योगसाधना, तंत्र मंत्र, ध्यान आराधना, चर्या गीत, स्तोत्र लेख्ने कार्य गरेको उदाहरण पाइन्छ । यसे कार्यले गर्दा वज्राचार्यहरूले पहिले पहिलेदेखिने ठूलठूला कर्मकाण्ड गरी प्रसिद्धि प्राप्त गरेका छन् । बोद्ध नेवार जातिमा जन्मदेखि मूल्यपर्यन्त दशकमंको क्रिया वज्राचार्यद्वारा नै गरेको हुन्छ । वज्राचार्य हुनलाई विभिन्न संस्कारलाई पूरा गर्नुपर्दछ ।

वज्राचार्यहरूको जन्मदेखि मृत्युपर्यन्त गर्नुपर्ने प्राप्तने संस्कारविधिविधान छ । यी विधिविधानमन्तर्गत वज्राचार्य हुन सर्वप्रथम चूडाकर्मविधि पूरा गर्नुपर्दछ । त्यसपछि वज्राचार्याभिषेकविधि गरेपछि मात्र वज्राचार्यको सर्वसङ्गमा प्रवेश हुन्छ । अरु जातिमा व्रतबन्ध, उपनयन संस्कार गर्दछ भने वज्राचार्य र शाक्य जातिमा चूडाकर्म अर्थात् 'बरेल्हुइग' विधि गरिन्छ । चूडाकर्म-

विधि प्रायः जसो आ-आपनो विहारमा सामूहिक वा एकले पनि गर्न सकिन्छ तर धेरें जसो वज्राचार्यहरूको निवासस्थान विहार, वही भएकोले उमेर पुगेपछि सामूहिकरूपमा चूडाकर्मको कार्यक्रम आयोजना गर्ने परम्परा छ ।

चूडाकर्मविधिअनुसार सबैभन्दा पहिले भगवान् बुद्धका समक्ष सुपारी (ख्यादां तयेग) राणे कार्यक्रम-बाट शुरू हुन्छ । सो दिन आपगो मूल विहारमा चूडाकर्म गर्ने कुमार केटाहरूलाई दशवटा सुपारी र दुइवटा खालि पान लिई धार्मिक विधिपूर्वक पंचोपचार पूजा गराइन्छ । चूडाकर्म गर्ने केटाहरूलाई बुद्धको पंचशील प्रार्थना गर्न लगाइन्छ । जस्तो:-

सर्वं बुद्धं नमस्यामि धर्मञ्च जिरभाषितम्
संघं च शील सम्पन्नं रत्नवर्यं नमस्तु ते ।
प्रवज्या प्रहणार्थविद्यमाकं पूजनाय च
निमंत्रयामि युद्धमध्यं पूर्णताम्बुलकादिभिः ।
(गुरु शास्त्रादि सबै बुद्धलाई भेरो साढांग बन्दना छ । बुद्धले सुनाएका धर्मप्रति हात्रो साढांग बन्दना छ । प्रवज्याको लागि सुपारी, पान, धूप दीप, गन्ध, नैवद्य चढाई निमंत्रणा गर्दछु ।

ख्यादां (पान सुपारी) राखेको तेलो दिनमा 'दुस्वः' मनी सबै चूडाकर्म गर्ने केटाहरूलाई विहारमा सागो पूजा गरिन्छ । मूलाचार्यले केटाहरूको टाडकोमा टूप्पी जस्तो कपालमा सुन एक टुका झुण्ड्याइदिनेछ ।

चारौं दिनमा मूलाचार्यद्वारा गुहमण्डनपूजा गराइन्छ । सबै केटाहरूलाई बुद्धका पञ्चशील प्रार्थना गराइन्छ । यसबेला यस्तो स्तोत्र पाठ हुन्छ ।

“मारणं चौरिका चापि परपत्नो मृषा वचं
त्यक्तव्यं संपवत् सर्वं पंचमं मद्यमेव च ।”

पञ्चशील प्रार्थनाग्रन्थं त हिसा गर्ने, चौरी गर्ने, व्यभिचार गर्ने, असत्य कुरा दोल्ने, मद्यपान गर्ने जस्ता सम्पूर्ण दोषहरूलाई निराकरण गर्नेछु भनी प्रार्थना गराइन्छ । प्रार्थना सकिएपछि चूडाकर्म गर्ने केटालाई नाउद्वारा दुस्वको समयमा राखिएको दुधी बाहेक सबै कपाल खौराइन्छ । कपाल खौरिएंदा केटाको कपाल फुपूले भईमा नखस्ने गरी थायभुमा (कांसको थाल) थाप्छन् । सो कपाल पछि नजिकको पवित्र नदीमा सेलाउने चलन छ ।

पूजा आजाको क्रममा बाँको रहेका कपाल दुधी विहारका मूल थकालीद्वारा सुन र चाँदीको चक्कु वा लुराले काट्छन् । यस बेला शुभमुहूर्त हेरी मूलाचार्य र विहारका चारजना थकालीद्वारा कलशले चार दिशाको तीर्थबाट ल्याएको पवित्र जलले चूडाकर्म गर्ने कुमारलाई अभिषेक गराइन्छ । यो अभिषेक समाप्तिपछि गृहस्थलुगा फुकाली रातो कलेजी चौबर लगाई प्रब्रजित हुनेछ । तीन दिनसम्म हातमा बाला, कानमा कुण्डल, गलामा माला लगाइन्छ । यस्तै केटाले भिक्षापात्र, कुण्डिका, विहिरिका आदि लिएको हुन्छ ।

यसरी चौबर लगाइसकेपछि आ-आपनो आधनमा ‘द्वसेर बुढ, धर्म र संघको पंचोपचार पूजा’ गराइन्छ । आ-आपनो मूल विहारमा पूजा पाठ गर्न योग्य बनाउन केही विधि पूरा गर्न लगाइन्छ । सातवटा कमलको फूल र त्यसमा सुपारी ल्वांग भईमा राखी खराउ लगाई छब्र ओढी कुन्धा (कलश) ले जन मिच्न गरी मूल विहारमा प्रवेश गराइन्छ । केटीलाई पंचोपचार पूजा गरी घट्पारमिताको स्तोत्र पाठ गराइन्छ । यस विधिको समाप्तिपछि कुमार केटा पूरा थामगेर अभिषेकबाट पारंगत हुन्छ । यति गरितकेपछि सबै आफन्तहरूले भिक्षा दान दिनेछ । भिक्षा लिइसकेपछि आपनो निश्चित

इलाकामित्र बाजागालासहित शहर परिकमा गर्नेछ । साथै हनुमान्दोकामा श्री ५ महाराज विराजनाई दशवटा सुपारी र पान दक्षिणा राखी रवयदां तयेगु भनी चढाइन्छ । यसपछि त्यस दिनको कार्यक्रम समाप्त हुन्छ । तीन दिनसम्म चौबर लगाई अमण्टत्व प्रहण गरी बुद्धका शील प्रार्थना गरी आफन्तहरूकहाँ गई भिक्षा लिन जान्छन् ।

चारों दिनमा ‘च्योकुति’ भनी विशेष पूजा गरिन्छ । पूजा समाप्तिपछि शीलमा बस्ने केटालाई चौबर फुकालन लगाई आपनो मामाद्वारा चढाइएका सबै नयाँ लुगा लगाउन दिइन्छ । पुनः केटालाई गृहस्थाश्रममा प्रवेश गराइन्छ ।

विहारमा गर्ने विधि समाप्तिपछि मूलाचार्य गुरुज्यूले आ-आपनो आगममा आचारः लुड्गु भनी पाँच कितिमका अभिषेक पूजा गर्न लगाइन्छ तर शाक्य जातिमा यो अभिषेक गर्नुपर्दैन । पाँच अभिषेकअन्तर्गत नामाभिषेक, घटाभिषेक, वज्राभिषेक, मुकुटाभिषेक, कलशाभिषेक आदि गरिनेछन् । चूडाकर्म गरेको केटाले जजमान राखी होमादि क्रिया गरिन्छ । यो बेला पूजा गर्दा घण्ट, वज्र, मुकुट लगाई, सुलुपाः (तीन बटा दाढु पन्थू जस्तो) लिई, षोडशलास्या गरी पूजा गरिन्छ । यसरी पूजा तथा अभिषेक समाप्तिपछि जजमानकहाँ गई पूजा गर्ने अधिकार प्राप्त गर्नेछ ।

चूडाकर्म समाप्तिको एक भहिनापछि “होपि व वनेगु” भनी कुनै पीठमा होमादि पूजा गर्ने चूडाकर्म गरेका केटाहरूलाई लैजान्छ । यसरी पूर्णरूपमा चूडाकर्म विधि समाप्त हुनेछ । चूडाकर्म गरितको वचाचार्यहरूलाई दे आचाराःगू सर्वसंघमा प्रवेश गराइन्छ । वज्राचार्य-हरूको चूडाकर्म परम्परा यसरी पहिलेदेखिने गराई आइराखेको छ । यस कितिमको प्रवज्या दिने परम्परा थाइलैण्ड, बर्मा, जापान, श्रीलंका र क्यांस्बोडियामा पनि छ ।

गुणानुस्मरण दिवस

२०५२ भाद्र ५, काठमाडौं—

यहाँको आनन्दकुटी विहारमा दिवंगत भिक्षु अमूतानन्द महास्थविरको पांच वर्षको पुण्यतिथिमा बुद्धपूजा, धर्मदेशना र भिक्षु अमृतानन्दद्वारा रचित ज्ञानमाला भजनहरू प्रस्तुत गरी धर्माभिज्ञी वाचिक समारोहको आयोजना गरियो । आनन्दकुटी विहारगुठीद्वारा आयोजित सो बेला विभिन्न विद्वान् एवं भिक्षुगणद्वारा दिवंगत भिक्षुको गुणानुस्मरण मन्त्रव्य व्यक्त गरिनुका सार्थ भिक्षु शङ्ख, अनगारिकावर्ग र समुपस्थित उपासक उपासिकाहरू पर्यन्तलाई भोजन प्रदान गरिएको थियो ।

यस गरी गत श्रावण पूर्णिमाका दिन प्रत्येक महिनाको पूर्णिमाको दिन संचालन गर्दै आएको बुद्धपूजा, धर्मदेशना र दानप्रदान पनि मकल उपासक उपासिका सहित भई संपन्न भएको थियो । भिक्षु कुमार काशयप समक्ष शीलप्रार्थना भएको सो बेला भिक्षु अश्वघोष, भिक्षु शुद्धशन, न्हुँछे ब. वज्राचार्य, भुवनलाल प्रधान र धर्मरत्न शाश्वतले पनि भिक्षु अमृतानन्दको गुणानुस्मरण गरी मन्त्रव्य दिनुभएको थियो ।

अस्थिधातुपूजा

२०५२ श्रावण ३०, काठमाडौं—

यहाँको गणमहाविहारमा श्रम तथा स्वास्थ्यमन्त्री पद्धरत्न तुलाधरको प्रमुख आतिथ्यमा यहाँ स्थित भगवान बुद्धको अस्थिधातुपूजा गरी उक्त पवित्र अस्थिधातु संसाधारणको लागि प्रदर्शन गरियो । गत श्रावण १३ गतेका दिन गणमहाविहारको जीर्णोद्धार भएको ३२ वर्ष पूरा भएको उपलक्ष्यमा दिवंगत भोमरत्न, हीरामाया र तीर्थरत्न स्थापितको शान्ति कामना गर्दै बोधिवृक्षसहित बुद्धपूजा गरिएको समारोहको अवसरमा प्रदर्शन गर्नुपर्ने

सो अस्थिधातु संरक्षणार्थ राखिएको संचो यताउती परी समयमा प्राप्त नभई प्रदर्शन गर्न नसकिएकोमा एक मुश्वरसर पारी प्रदर्शन गरिएको थियो । अस्थिधातु समयमा प्रदर्शन गर्न नसकिंदा स्थानीय पत्रिकामध्येबाट उक्त अस्थिधातु हरायो कि भन्ने शङ्खा उठाइएकोमा यस प्रदर्शनले शङ्खा निवारण भएको छ । हाल सो अस्थिधातु सुरक्षित छ र वर्तीनी प्रदर्शन गरिने भएको छ ।

पञ्चदानसमारोह संपन्न

२०५२ भाद्र ८, काठमाडौं—

नेपाली बौद्धपरम्पराअनुसार प्रतिवर्ष श्रावण कृष्ण द्वयोदशीका दिन मनाइने पवित्र चाड पञ्चदानको उपलक्ष्यमा नेगाल बौद्धसमाजको आयोजनामा भूतपूर्व प्रधानमन्त्री मातृकाप्रसाद कोइरालाको सभापतित्वमा एक समारोह सम्पन्न भएको छ । नेपालका लागि नवनियुक्त भारतीय राजदूतको पति स्वागत गरिएको सो समारोहमा महामहिन राजदूत के० बी० राजनले नेपाल र भारतीय राजनीतिक, धार्मिक र सांकृतिक संबन्ध प्राचीनकालदेखि न रहेको र बेलाबहुतमा पत्रिकाद्वारा संबन्ध बढाउनमा हतोत्साहित हुने कुरा पनि प्रकाशित भएको पाइन्छ भन्नुहुँदै दुवै राष्ट्रले वायित्व बोकेको शान्तिनीतिलाई अगाडि बढाएर अग्रजहरूले हस्तान्तरित गरेको धरोहरलाई संरक्षण गर्नुपर्ने र जनस्तर बाट पर्यन्त दुई देशबीच संबन्ध दरिलो पार्न श्राफूले यथाशब्द प्रयास गर्ने कुरा बताउनुभयो ।

स्वागतभावण गर्दै समाजका संस्थापक एवं संरक्षक

प्रेमबहादुर शाक्यले दानको माहात्म्य बताई अन्तर्फ-
टिप संबन्धमा बुद्धको ठूलो देव भएको र बौद्धजगत् ने
नेपालको शान्तिनीतिमा अप्रसर हुँदा यस धर्ममा कुनै
अन्तर्न्दू नमएको बताउनुका साथै लुम्बिनी विकासमा
भेदभावरहित धर्मार्थ टेबा दिनुपर्ने कुरा उल्लेख
गर्नुभयो । यस बेला मन्त्रव्य प्रकट पार्ने राजनीतिज
मोहनचन्द्र अधिकारीले भन्नुभयो—“म नेपालमा जन्मेको
है, म हिन्दू र बौद्धमा कुनै भेदभाव राखिदै । मातृभूमि-
मा जन्मेको धर्म ने चास्तबमा स्वधर्म हो । धार्मिक
भेदभाव गर्न मनुष्य जुनि लिएको होइन । सम्यक्
दृष्टि नराखो समानतामा पुग्नेछैन । मनुष्यको दायित्व
अरुको रक्षा र सम्मान हो ।” अर्का चत्ता डाक्टर
केशरजड्ढ रायमाझीले भन्नुभयो—“मानिसको प्रवगुणको
समाधान गरी बुद्धले कुरानी गरे । हिजोको संस्कार र
नीतिमात्र सम्झनु र पछ्याउनु कान्तिकारी विचार
होइन । यसले नयाँ समाजसुधारको बाटो लाइन
सबैन । बुद्धका अनुसार स्वर्ग र नरकमात्र भनिरहने
होइन अहिलेको कुरालाई विचार राख्नुपर्छ । विश्वमा
नेपालहारा शान्तिको लागि प्रेरित गरेको छ । सो बेला
महात्मा परमसीतानन्दले भारत र नेपालका मानिसले
राखरी नबृहनाले भगवान् बुद्धले बुद्धधर्म अरु देशमा
गएर प्रचार गर्नुभएको हो भन्नुहुँदै धर्म अनुभूलिको बिषय
हो र स्वयंले धर्म बुझेमा समाजमा भेलभिलाप कायम
रहन्छ भन्नुभयो ।

बुद्धधर्मका तीन निकायमध्ये थेरवासबाट भिन्न
मर्ती, महायानबाट सामा गुरु केसांबाट र बज्यान-
तर्फबाट गृह्याहृष्ट बज्ञाचार्यहारा बौद्ध गाथा र आशीर्वचन
भएको सो बेला ढा० रामनिवास पाण्डेले भन्नुभयो—
“महिनों, बर्षों यज गर्ने, पशुबलि विने समाजमा बुद्ध
जन्मेको थियो । बुद्धको शिखाले आफ्यापनो धर्म

त्यागेर बुद्धधर्म पालन गर्न धेरै छन् । हिन्दूहरूमा
दोंगीहरूको अभिवृद्धि भएर धर्ममा विकृति आए अन्तर्फ-
टिप संबन्धमा पति विकृति आइरहेको छ । लुम्बिनीमा
ठूलठूला होटेल र विलासिताका कुराहरू धेरै रहने छन्
तर साधारण व्यक्तिको लागि कुनै व्यवस्था परिएको
छैन ।”

संगोतकार श्रीराम आचार्यद्वारा भक्तिगीत पति
प्रस्तुत भएको सो बेला लुम्बिनी विकास कोषका सदस्य
सुधर्ण शाक्यले पञ्चवानको महस्त्र बताउनुहुँदै हालै
लुम्बिनीमा लुम्बिनी विकास कोषद्वारा जनसाधारणको
रूपमा यात्रा गर्ने लुम्बिनीयात्रुहरूको लागी लुम्बिनी
पुग्नासाथको लागि आवश्यक सुविधाहरूको लागि
आवास, शोचालय, बस पार्किङ, चमेनाघर र भोज-
नालयको ने इथम प्राथमिकतामा निर्माण र व्यवस्था गर्ने
कार्यमा अप्रसर भइराखेको र गुरुयोजनाअनुसारका
कार्यहरूका लागि जुटाइनुपर्ने सुविधाहरू संवन्धित
निकायहरूबाट यथासम्पर्मा व्यवस्था नभइराखेको कुरा
बताउनुभयो ।

वार्षिक साधारण सभा सम्पन्न

२०५९ श्रावण २०, लनितपुर-

युवक बौद्ध मण्डल, नेपालको २५ वर्षी वार्षिक
साधारणसभा सम्पन्न भयो । उक्त सभामा मिथु बुद्धघोष
महास्थविरसमक्ष पञ्चशील प्रार्थनाका साथ शुभारम्भ
भएको सो समारोहमा सांस्कृतिक उपसमितिका तर्फबाट
बौद्धगीत प्रस्तुत गरिएको थियो । सो बेला वहाँले भगवान्
बुद्धले सम्पूर्ण प्राणीको कल्याण र हितको निर्मिति गृह-
त्याग गरी सम्पूर्ण पारमिता पूरा गर्नुभई निर्वाणित्व प्राप्त
गर्नुभएको थियो र वहाँको उपदेशबाट हामी लगनशील र
चरित्रबान् बन्न सक्नुपर्छ भन्नुभयो । अन्तर्घ्यको अमरा
भू. पू. अध्यक्ष आनन्दराज शाक्य र युवक बौद्ध मण्डल

धारिङ्ग शाखाका प्रतिनिधि सूर्यबहादुर गुरुडले बुद्धधर्म र युवावर्गको दायित्वमाथि प्रकाश पार्नुभयो ।

उक्त सभामा महासचिव सानुराजा शाक्यबाट वार्षिक प्रतिवेदन र आधिक प्रतिवेदन कोषाध्यक्ष पुष्परत्न बाराही-बाट प्रस्तुत गर्नुभयो । त्यस्ते उपाध्यक्ष पूर्णमान शाक्यले स्वागतभाषण र सचिव राकेश अबालेले धन्यवादज्ञापन गर्नुभएको थियो । अध्यक्ष सुचिवमान शाक्यको सभापतित्वमा संपन्न भएको उक्त सभामा २०५२ श्रावण १३ गतेसा दिन मण्डलका आजीबन सदस्य रवीन्द्र शाक्य, गुजिबहालको दुर्घटना भई असामिक निधन भएको मा १ मिनेट मौन धारण गर्नुका साथै शोहसन्तप्त निरिचारप्रति धैर्य धारणको कामना पनि गरिएको थियो ।

सोही दिन भएको मण्डलको १४ श्री कायंसमितिको चुनावमा विजयी भई पद सेमाल्नु हुनेहरूमा कमशः अध्यक्षमा सुचिवमान शाक्य, उपाध्यक्षमा सानुराजा शाक्य र चन्द्रमान शाक्य, महासचिवमा राजेश शाक्य, कोषाध्यक्षमा सुनील वज्राचार्य, उपकोषाध्यक्षमा गोपाल महजन्न, सचिवमा श्रीमती भोहनलक्ष्मी शाक्य, प्रचार-सचिवमा अशोकमान शाक्य, उपचारसचिवमा सुश्री सुनीता धाढवा: हुनुहुन्छ भने कायंकारीणी सदस्यहरूमा कमशः पवित्रबहादुर वज्राचार्य, पूर्णमान शाक्य, हीरारत्न शाक्य, पुष्परत्न बाराही, सुरेश वज्राचार्य, नन्द शाक्य, राजकुमार शाक्य र कल्पना वज्राचार्य हुनुहुन्छ ।

सेवाधर्म

२०५२ आषाढ ३१, ललितपुर-

मगधान् बुद्धको धर्म सेवाधर्म हो भन्ने धारणाले अभिप्रेरित भई स्थापना भएको यहाँको नागबहाल, कुटी-बहालस्थित 'सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, को तस्वावधानमा ज्ञाडापखालाको रोकथाम र उपचार एं बच्चाहरूको DPT, BCG, TT र Measles को टीका लगाउने विशेष कायंकम ललितपुर नगरपालिका-

का प्रमुख बिखारत्न शाक्यको प्रमुख आतिथ्यमा जीवन जलको प्याकेट वितरणका साथा एक समारोह सम्पन्न भयो । त्यस ग्रन्थमा टीका लगाउने कार्यक्रममा सक्रिय योगदान गर्ने ५ जना स्वयंसेवकहरूलाई नगरप्रमुख-बाट प्रशंसापत्र वितरण गर्नुभयो । प्रमुख अतिथिको आसनबाट नगरप्रमुखले त्यस स्वास्थ्य सेवा केन्द्रलाई आगामी बजेटमा प्रमुख स्थान दिई सहबोग गर्ने बच्चन दिनु भई फोहरमेलाबाट नै विभिन्न रोगको सूजना हुन सबते हुनाले फोहर कबगर्ने बाटी बताल्नुपर्ने, पानी उमालेर खानुपर्ने र आपनो स्वास्थ्यप्रति आफू ने प्रथमतः सचेत हुनुपर्ने कुरा बताउनुभयो । उक्त समारोहमा संस्थाका अध्यक्ष बोलेन्द्ररत्न शाक्यले समाप्तिको आसनबाट संस्था सबको साझा हो, यसमा जो कोही पनि अट्ठन सबै, सदस्यता ग्रहण गरेर संस्थाको क्रियाकलापमा प्रत्यक्ष सहभागी भईनुहुन अरील गर्नुभयो । सचिव चिन्हरत्न शाक्यले संस्थाको परिचय दिनुको साथै अतिवर्गको तफ्किर १६ नै बडाअध्यक्ष दिलीप जोशी, प्रेनबहादुर शाक्य र दयारत्न धाढवाले पनि बोल्नुभएको थियो । साथै संस्थाको अजीवन सदस्य धम्बहादुर धाढवाले संस्थाको लागि सहपोगार्थ मातिक रु. ५००/- एक वर्षसम्म विहाराखने बच्चन पनि दिनुभयो ।

उक्त समारोहमा श्री मुनीन्द्र शाक्यबाट स्वागत-भाषण र उपसचिव बुद्धरत्न शाक्यबाट धन्यवाद ज्ञापन गरिएको थियो ।

पुस्तकविमोचन

२०५२ श्रावण २८, ललितपुर-

नेपालको सबैभन्दा जेठो अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका संस्थापक अध्यक्ष, संघमहानायक प्रकाशन-महास्थविरको पुण्यस्मृतिमा प्रकाशित प्रज्ञानन्द स्मृति

प्रन्थको आज प्रधानमन्त्री मनमोहन अधिकारीले विभेदन गर्नुभयो ।

बुद्धधर्म र बुद्धका शिक्षा आजको समाजका लागि अति ने आवश्यक र उपयोगी देखिएका छन् । त्यस कारण आज बोढ धर्मविलम्बीहरू संसारभर फसिएका छन् । प्रजानन्द महास्थविरले बहुजनहित र सुखका साथ स्वदेश र विदेशमा बुद्धमंडो थीवृद्धिमा पुन्याउनुभएको योगदान अनुकरणीय रहेको छ भनी प्रधानमन्त्रीले सो बेला उत्तेज गर्नुभयो ।

सो समारोहमा प्रजानन्द स्मृतिप्रन्थका सम्पादक सुथी अमिता धार्माले बुद्धधर्म र दर्शनसम्बन्धी धेरै लेखहरू भएको त्यो प्रन्थ महत्वपूर्ण र संग्रहणीय भएको विचार प्रकट गर्नुभयो ।

अग्रिम नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष उपसंघ नायक भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविरको सभापतित्वमा भएको सो समारोहमा भिक्षु धर्मपाल, ललितपुर नगरपालिकाका प्रमुख देखारत्न शाक्य, सत्तलाहकार आर. बी. घन्द्य र धर्मोदय सभाका अध्यक्ष भिक्षु सुदर्शन महास्थविरले प्रजानन्दले ६३ दर्शनसम्म अनवरतरूपमा बुद्धधर्म प्रचार गरी नेपालमा बुद्धशासनको पुनर्जागरण गरेको र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा समेत बुद्धधर्म प्रचारका लागि ऐतिहासिक योगदान गर्नुभएको कुरा बताउनुभयो ।

समारोहमा प्रजानन्द स्मृतिप्रन्थ प्रकाशन समितिका सदस्य अनगारिका ज्ञानवतीले प्रन्थ प्रकाशनको प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्दै सहयोगका लागि सम्बन्धित सबैप्रति आभार-व्यक्त गर्नुभयो ।

शीलंका, स्पानमार र थाइलेप्डका राजदूतहरू, भिक्षुगण र बुद्ध धर्मविलम्बीहरूको उपस्थिति रहेको सो समारोहको प्रारम्भमा प्रधानमन्त्री मनमोहन अधिकारीले दीप प्रज्वलित गर्नुभई बुढपूजा गर्नुभयो भने उपसंघ नायक भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविरले पंचशील प्रदान गर्नुभएको यियो ।

पुनर्गठन

२०५२ आषाढ १७, तुवाकोट—

२००६ सालमा स्थापित विशूलीको सुगतपुर विहारको सुस्थिति र सहयोगार्थ गठन भइरहेको सुगतपुर

विहार दायकपरिदद्दो हाले बोधिरत्न शाक्यबो अध्यक्षतामा पुनर्गठन भएको छ । सचिव, कोषाध्यक्ष र सहसचिव क्रमशः चक्रवाज शाक्य, रत्नवीर शाक्य र पुरुषोत्तम शाक्य रहेको त्यस परिषद्को सदस्यमा हीरा बज्जाचार्य, दानबहादुर बज्जाचार्य, रत्नकाजी बज्जाचार्य, चिरीकाजी शाक्य, तेजबहादुर शाक्य, आनन्दराज शाक्य, दिव्यराज शाक्य, प्रेमरत्न शाक्य, सुरेन्द्रबहादुर शाक्य, बुद्धरत्न बज्जाचार्य र रत्नदेव बज्जाचार्य रहनुभएको छ । धर्मरत्न शाक्य प्रमुख सलाहकार रहनुभएको सो परिषद्मा खेमरामा शाक्य, प्रेमबहादुर शाक्य, बेखारत्न शाक्य र चन्द्रबहादुर शाक्य रहनुभएको छ ।

५७००० व्यक्तिको निशुल्क सेवा

२०५२ श्रावण ४, रुपन्देही-

यहाँको लुम्बिनीस्थित मयलबारीमा स्थापित अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध समाजद्वारा सञ्चालित निशुल्क स्वास्थ्य-केन्द्रले ५७००० व्यक्तिको लागि निशुल्क सेवा पुन्याइ-सकेको छ । त्यस केन्द्रमा सेवा गरिरहनुभएका फिलिपिनका डा. पाब्लो तमानोद्वारा गरिएको अकुपंक्त्र चिकित्साबाट ६५ जनालाई पक्षवातको उपचार भई बिरामीहरूले स्वास्थ्यलाभ गरिसकेका छन् । यस सेवा-केन्द्रको कियाकलापलाई सराहना गर्दै देशविदेशबाट श्रीबधीहरू सहयोग प्राप्त भइरहेका छन् । यस सिल-सिलमा डानियल मनदन डुइड २२० लिटरको नेहनल रेफरेजिटर र ५० के. जी. कोटनिरोधक श्रीबधी, शीलंकाको लायन्स क्लबद्वारा ३०० माइल कोट निरोधक श्रीबधी र अमेरिकाका लीभद्वारा १ बाक्स श्रीबधी सहयोगस्वरूप प्राप्त भएको छ । उक्त समाजका संस्थापक भिक्षु मंत्रीले जीप दुवानाबाट क्षति पुरेको अस्वस्थ अवस्थामा पनि उक्त सेवाकेन्द्रको संरक्षण र प्रगतिमा आफूलाई अर्पण गर्दै ठाउँ ठाउँबाट सहयोग जुटाउन प्रयत्नरत हुनुभएको छ ।

५

(कविता)

बुद्ध तिमी फेरि यस धरतीमा आऊ

- सुरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ
स्वयम्भू, धिमय्ल्दहँ

प्रभातको पहिलो किरण हिमालमा हुन्छ
शान्तिको पहिलो दीपज्योति नेपालमा बल्छ
नेपालको जाटोमा जन्मएका शान्तिका पुजारी ती
तिनै महात्मा हुन् विश्वशान्तिका हिमाष्टी ।

सदाचारका स्रोत ती महान् व्यक्ति
महात्माका पनि महात्मा ती महान् व्यक्ति
चम्के विश्वभरि महान्ताका साथ
दिए तिनले सबैलाई शान्तिका उपदेश ।

गर्छन् सब तिनलाई प्रणाम कोटि कोटि
फेरि आउन तो महामानव यहाँ एकचोटि
बुझनेछन् विश्वले उनका उपदेशलाई
विनेछन् विश्वले उनका महिमालाई ।

यस अधर्मी संसारलाई फेरि स्वर्गतुल्य पारी
हिसा, संघर्ष दुराचार कुमार्गलाई अन्त गरी
विश्व एकतामा होस्तेमा हैसे गद्दै
मानवमानवमा आपसी समन्वय राखदै ।

बुद्ध तिमी फेरि यस पृथ्वीमा आऊ
यस डुडन लागेको पृथ्वीलाई फेरि बचाऊ
मानवलाई सुमार्गमा हिँडन सिकाऊ
सबैलाई एउटै सूत्रमा बाँध्ने शिक्षा दिलाऊ ।

★ ★ ★

हाम्रा सहृदयी पुराना आजीवन ग्राहकवर्गमा सविनय अनुरोध गरे अनुरूप निम्न महानुभाव-हरूबाट श्रद्धापूर्वक आर्थिक सहयोग प्राप्त भएकोमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौं।

१) रुद्र बहादुर शाही, चस्वाङ्ड (पूर्व प्रकाशित) - २०००।-	७) रत्न ज्योति शाक्य, नक्कही, ल.पु.	- ५००।-
२) ओमकृष्ण राजकर्णिकार, वीरगंज - १००।।।-	८) गोपीलाल साहू, गुइत, ल.पु.	- ५००।-
३) नेम साहू, कोपुण्डोल ल.पु.	९) दिल बहादुर शाक्य, गुजीबहा, ल.पु.	- ५००।-
४) द्वारिका प्रसाद मानन्धर, मरहिति - ८०।।।-	१०) बलराम सिंह हमाल, पुल्चोक ल.पु.	- ५००।-
५) कीर्ति बहादुर बज्जाचार्य, बन बहा, ल.पु. - ५००।।।-	११) गंगादेवी शाही, थति, ल.पु.	- ५००।-
६) दसलाल अवाले, भिंद्योलाछि ल.पु - ५००।।।-	१२) बाबुकाजी शाक्य, हँखा, ल.पु.	- ५००।-

नयाँ आजीवन ग्राहक भै सहयोग गरिदिनु हुने महानुभाववर्ग:-

१) तेजरत्न बज्जाचार्य, क्वाल्खु, ल.पु. (पूर्व प्रकाशित) - १०००।।।-	३) केशव चित्रकार, आम्बेहा	- १०००।।।-
२) भिक्षु सुदर्शन, न.म. श्रीकीर्ति विहार - १०००।।।-	४) बागरत्न बज्जाचार्यको छोरा तिर्थरत्न, बन बहा, लपु।	- १०००।।।-

* उपरोक्त ललितपुरका ग्राहकहरूबाट सहयोग प्राप्त गरिदिनु भएकोमा हिराकाजी सुजिका, नागबहाललाई हार्दिक धन्यवाद।

आनन्द भूमिको हार्दिक अनुरोध

नेपाली र नेपालभाषा दुई बोला बेरलै भाषामा हरेक महिना पूर्णिमाको दिन प्रकाशित हुँदै आइरहेको यस बौद्ध
मासिकलाई सबैबाट सहयोगको अपेक्षा राख्दछ।

पाठकवर्गले यस्को ग्राहक बनी सहयोग गर्नुहोन्छ।

बार्षिक रु. ६०।।।- दुवै भाषाको लिएमा रु. १००।।।-

विज्ञापन दर

स्थान	पूरा पेज	आधा पेज	चौथाई पेज
अन्तिम फल्स	३,०००।।।-	१६००।।।-	-
गिरी फल्स	२०००।।।-	११००।।।-	६००।।।-
गिरी पेज	१०००।।।-	६००।।।-	४००।।।-

छुट:- बान्ह अंकमा दिनेलाई २०%, छ अंकलाई १५%, तीन अंक दिनेलाई १०%।

मुद्रक: ३० प्रिन्टिङ प्रेस ३० बहाल, काठमाडौं।

कभर छपाई: कृष्णा अफसेट प्रिन्टिङ प्रेस म्हैपी नयाँजार, काठमाडौं।